

Dactyliothecae Cataloniae: La col·lecció glíptica del Museu Episcopal de Vic

Raimon GRAELLS i FABREGAT*

Römisch-Germanisches Zentralmuseum (RGZM), Mainz

RESUM

Es presenta de manera completa el catàleg de la col·lecció glíptica del Museu Episcopal de Vic, format per 51 peces i introduït per una breu història de la seva formació, a inicis del s. xx. De la mà de J. Gudiol s'adquireixen, per donació o per compra, les pedres gravades a Empúries, Mèrida i Síria. Altres procedències són anecdòtiques (Plana de Vic o Carmona). El catàleg ofereix una descripció de cada peça que posteriorment s'agrupa per procedències i s'analitza tant a partir dels suports utilitzats com de la iconografia representada o de la seva cronologia. La col·lecció, atípica a la Península Ibèrica, dona bona prova de la personalitat del Museu Episcopal de Vic i de la seva dimensió internacional així com també d'un actiu mercat antiquari a Catalunya.

Paraules clau: Glíptica, J. Gudiol, Empúries, Mercat Antiquari.

ABSTRACT

Dactyliothecae Cataloniae: The Glyptic Collection of the Episcopal Museum of Vic
A complete catalogue of the MEV's Glyptic collection, including 51 items and introduced by a brief history of its formation, at the beginning of the xx century. J. Gudiol acquired, by donation or purchase, the engraved stones in Empúries, Mérida and Syria – other origins are anecdotal, like Vic surroundings or Carmona. The catalogue provides a full description of each piece, grouped later by proveniences to be analyzed about their material, iconography and chronology. The MEV's collection, an unusual case in the Iberian Peninsula, gives a good impression of the Museum's personality and international dimension as well as the evidence of an active antiquities trade in Catalonia.

Key Words: Glyptics, J. Gudiol, Empúries, Antiquities Trade.

Introducció

La col·lecció arqueològica del Museu Episcopal de Vic[1], progressivament, veu com es completa el seu catàleg. Les pàgines que segueixen presenten l'anàlisi de la col·lecció glíptica, resultant de la necessitat de donar a conèixer aquesta important col·lecció i contribuir al coneixement de la glíptica recuperada a Catalunya i la glíptica col·leccionada a Catalunya.

Igual com el catàleg 2 de les col·leccions del Museu Episcopal de Vic, a cura de la Prof. I. Rodà[2], el conjunt que aquí s'analitza considera un grup heterogeni de materials integrat per un total de 51 peces, el nucli del qual són 44 pedres entallades o similars (grups temàtics 1-8), a les quals s'afegeix un conjunt de 7 anells (grup temàtic 9). Igual que en aquell cas, aquí es proposa gairebé sempre completar les fitxes escrites amb la fotografia o el dibuix, així com el perfil de la peça. Se n'indiquen les mesures i les característiques dins del text i es presenten les il·lustracions sense escala, fet que permet, en tractar-se d'un conjunt de peces inèdites, presentar els materials de manera més còmoda i sense restriccions de mida.

El treball s'organitza a partir d'una introducció historiogràfica, un catàleg senzill presentat en forma de fitxes i, com a conclusió, una valoració general de la col·lecció, primer en relació a la iconografia i, després, en relació als suports. Això permet valorar els diferents conjunts que integren la col·lecció del MEV i, simultàniament, serveixen com a elements de comparació amb altres sèries d'aquelles mateixes procedències, particularment útil en relació a Empúries.

La introducció historiogràfica aprofita les notícies relacionades amb les procedències de les peces, el moment d'adquisició i els noms dels proveïdors, quan es coneixen. Tot i que aquesta informació no és completa per a totes les pedres de la col·lecció, representa un fet inusual en relació a les col·leccions catalanes on, com s'ha demostrat[3], la documentació és escassa, intermitent i genèrica, essent extraordinària la documentació de procedències i proveïdors.

El catàleg s'ha organitzat seguint el número d'inventari correlatiu compost pel número del grup temàtic i d'un número de sèrie consecutiu que permet una consulta sense alteracions de l'anàlisi i, simultàniament, aprofitar les dades que aquesta numeració dona respecte a les adquisicions. A les fitxes s'ha mantingut el sistema de cites en nota amb l'excepció de l'apartat referent als paral·lels on, per motius evidents, s'han de mantenir les cites dins del text[4]. Les fitxes s'encapçalen pel número d'inventari de cada pedra i la informació que es presenta de cadascuna és:

1. La seva procedència, en els casos en què es coneix: hem de tenir present que la proce-

dència que consta respecte a algunes pedres és, moltes vegades, falsa quan correspon a una transacció comercial. Aquesta pràctica és especialment freqüent quan la comercialització de les pedres és en mans d'antiquaris professionals que intenten, repetidament, enriquir-ne el valor historicoarqueològic amb falses procedències, habitualment de jaciments coneguts[5]. Les procedències de les peces del MEV es distribueixen entre Empúries, Mèrida, Carmona, Síria, procedència local i procedència desconeguda. Aquesta informació representa una dada important per conèixer els repertoris d'aquells punts d'abastiment i també és indicativa a l'hora de buscar paral·lels i comprendre el tipus i la cronologia de les peces.

2. L'any d'ingrés al Museu Episcopal de Vic. Algunes de les peces no tenen dades d'ingrés i altres entren en forma de lot a la col·lecció del MEV.

3. El suport de la peça, el qual revisa les identifications proposades en les fitxes d'inventari però sense analitzar mineralògicament o químicament cap dels exemplars[6]. Els suports identificats són: pasta vítria, vidre, àgata de bandes, àgata roja, àgata negra, nicol, cornalina, cristall de roca, hematites i jaspí.

4. Els temes gravats, que aporten informació sobre la cronologia de les peces a partir de la tècnica, l'estil i la iconografia.

5. Les dimensions de cada pedra es presenten seguint l'ordre de *Diàmetre Major – Diàmetre Menor – Gruix*. En aquest punt s'afegeixen les característiques morfològiques de cada peça, valorant-se'n la forma general i la seva secció.

6. La descripció recull les característiques generals de cadascuna de les representacions afegint-hi una proposta d'interpretació o identificació a partir de la iconografia o les inscripcions. En aquest punt es valoren també detalls relatius a l'estat de conservació.

7. La cronologia, obtinguda a partir dels paral·lels, suport i estil. Per completar aquest apartat s'ha cregut convenient centrar la cronologia en arcs temporals únics, obtinguts a partir de les publicacions dels paral·lels més recents o de la cronologia proposada per a la majoria dels paral·lels. Les divergències en cronologies o anomalies es comenten en el darrer apartat de les fitxes («Comentaris»).

8. Els paral·lels es presenten de manera consecutiva mitjançant la identificació del museu o del jaciment de procedència seguit de la bibliografia. L'única informació de cadascun dels paral·lels és el tipus del suport, i es deixa, com ja s'ha avançat en el punt anterior, el debat cronològic particular per al darrer punt. El catàleg de paral·lels no pretén presentar de manera exhaustiva la llista de paral·lels, sinó oferir un ventall extens de casos, principalment procedents de les obres de referència clàssiques sobre el tema i de

la bibliografia més recent. Amb l'excepció dels casos en què s'indica, s'ha preferit citar els paral·lels després de la comprovació i únicament en casos concrets es fa referència a fitxes de peces d'altres col·leccions que presenten llistes de paral·lels.

9. El darrer punt correspon a un espai per afegir dades referents a la identificació i la interpretació de la representació, a causa de tractar-se d'un conjunt inèdit. Es valoren en aquest punt les característiques generals del tipus o família iconogràfica a la qual correspon, les divergències cronològiques entre els paral·lels, així com l'explicació de les variants.

La valoració general de la col·lecció, adaptada a l'ordre dels números de catàleg, dóna prioritat a la procedència, subdividida per cronologies, i d'aquesta manera s'ofereix una panoràmica de les pedres en funció de grups temàtics de les seves representacions i dels suports.

Aquest treball neix a partir de la redacció del llibre *Dactyliothecae Cataloniae. El col·leccionisme de la glíptica a Catalunya abans de 1900* i dóna continuïtat a la idea d'estudi de les *Dactyliothecae Cataloniae*[7]. Agraïxo al Dr. Marc Sureda que em proposés l'estudi de la col·lecció del Museu Episcopal de Vic. A més, els meus agraïments a la Dra. Judit Ciurana, Sra. Anna Homs, Sra. Marta Santos, Dr. Pere Castanyer, Dr. Quim Tremoleda i al Prof. Dr. M. Almagro-Gorbea.

La formació de la col·lecció

Les excavacions oficials a Empúries van començar el 1908, però no va ser fins a inicis de la dècada de 1920 quan es van protegir oficialment i de manera eficaç les ruïnes emporitanes. Durant aquell període, les vigilàncies del Sr. Escrivà i del Sr. Gandia no eren suficients per privar diferents entusiastes i antiquaris del saqueig sistemàtic del jaciment. Un d'aquests entusiastes era Mn. Gudiol, habitual del jaciment, íntim amic de l'escriptora Caterina Albert i director-conservador del Museu Episcopal de Vic. Aquesta combinació feia gairebé impossible desapropiar la conjuntura legal vers el patrimoni per excavar a Empúries i fornir de peces el «jove» MEV.

L'activitat excavadora de Mn. Gudiol és coneguda, entre d'altres, per la correspondència que va mantenir amb l'escriptora Caterina Albert. En carta del 7 d'octubre de 1919 deia[8]: «...Aquella llarga carta es per mi present de la grega *Emporion* comparable als entalls i preuats perfumaris que dona (no à mi) la terra emporitana...», que la mateixa Caterina Albert accentua a la pàgina 172 dels seus *Ressons d'Empori* (1922) dient[9]: «... quedaren a flor de sol y en el més gran desordre riqueses incalculables en moneda, gemmes, eynes, vasos, armes, tot lo que's vulga...».

D'altra banda, M. Almagro Basch[10] indicava que la col·lecció emporitana del MEV es va iniciar amb les prospeccions del bisbe Morgades: «*El Obispo de Vich, D. José Morgades y Gili, por medio del Rdo. D. José Gudiol Cunill, hizo otro tanto llegando a hacer algunas prospecciones*». Per tant, la col·lecció emporitana del MEV es va anar completant des de la seva fundació fins a, com a mínim, el 1919 (a l'espera de l'estudi complet de la col·lecció arqueològica del MEV que permetrà precisar aquestes dades).

El sistema aprofitava la situació de buit legal que feia que des del segle XVIII fossin freqüents les excavacions i extraccions d'objectes d'Empúries[11], que van abastir nombroses col·leccions, entre elles algunes de catalanes. Així, també van ser nombroses les adquisicions al mercat d'antiquari, peninsular i estranger, i les donacions per part de particulars.

Els fons del MEV compten avui amb un nombre important de pedres entallades antigues, procedents d'Empúries, Mèrida, Carmona i Síria, algunes muntades en anells i gairebé totes amb representacions figurades gravades (animals, cornucòpies, bustos, etc.[12]). A més, la col·lecció glíptica del MEV es podria completar amb els segells sobre el tancament de dues lipsanoteques[13] i un altre conservat encara sobre cera[14], però el seu cas mereix un estudi particular, no exempt de dificultat davant la singularitat d'aquesta documentació[15], o l'estudi de la col·lecció de peces de joc en tant que es podrien considerar objectes «glíptics». Aquí l'estudi considera únicament les peces glíptiques entallades (o bé en pedra o bé en pastes vítries).

El conjunt glíptic del MEV l'integren tres sèries que van ser incorporades, majoritàriament, en dues adquisicions. La primera el 1918, conjuntament amb peces arqueològiques procedents d'Empúries que van costar 128 pessetes; i la segona el 1919, sense indicacions de proveïdor o preu.

En qualsevol cas, es pot considerar que l'impuls de J. Gudiol i els seus contactes va formalitzar aquesta important col·lecció. Poques peces corresponen a ingressos diferents, majoritàriament corresponents als anells d'or. D'altra banda, són especialment significatives les pedres trobades o adquirides en territori català, si bé la resta de materials de procedència peninsular resulta important per a la comprensió del comerç d'aquestes peces. L'exemplar MEV 5335 és un anell d'or amb cornalina, procedent d'Empúries i ingressat el 1917[16], amb representació d'un bust a esquerra; un altre anell d'or, que presenta una entalla amb un motiu de Zeus-Serapis, procedeix d'Empúries amb data d'ingrés desconeguda, cap al 1919 (MEV 6080); en darrer lloc, una peça diferent que correspon a una pedra calcària gravada, amb unes dimensions de 14 x 13 mm, i que presenta les lletres «C.N», va ingressar el 1920 per compra com a procedent d'Empúries, però aquí l'hem considerada un peça no entallada, possiblement fitxa de joc i, per tant, no s'ha analitzat.

El que resulta significatiu és el pes de les adquisicions indicades com a realitzades a Badajoz (42,3% del total) i Síria (9,6%)[17], fets que indiquen dos focus d'abastiment rellevants però que distorsionen la demostrada presència de peces emporitanes que aquí apareix confirmada únicament per a un 5,7%. Molt possiblement la majoria de peces amb procedència desconeguda corresponguin, en realitat, a peces adquirides procedents d'Empúries, un origen que veuria incrementat en gran mesura el seu percentatge (amb un increment del 38,4% sobre el total, corresponent a les peces sense procedència), tot i que encara deixaria en un segon lloc les troballes emporitanes respecte a les d'origen extremeny (o adquirides allí). Els elements que avui per avui resulten sorprenents són les pedres de procedència osonenca (sense més indicacions) i la sevillana, tradicional mercat d'antiguitats però que aquí crida l'atenció dins d'una col·lecció amb un perfil tan delimitat i restringit a tres mercats antiquaris particulars.

En qualsevol cas, el conjunt del MEV evidencia una intensa activitat comercial, més extensa que les troballes de Mn. J. Gudiol[18].

CATÀLEG

1. *Animals*

1.1. MEV 6o84

Material: Àgata vermella.

Mesures: Longitud: 17,8 mm; Amplada: 13,5 mm;

Gruix: 4,7 mm.

Suport: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval i secció Guiraud C3.

Gravat: Incisió a burí.

Col·lecció procedència: Procedent de Mèrida.

Altres ingress: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 106.

Conservació: Bon estat de conservació tot i una esquerda a la superfície dorsal que afecta la part central inferior de la representació.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Representació d'una cabra o antílop en marxa a esquerra. El tipus de banyes, llargues i lleugerament corbades cap al darrere, permeten considerar la proposta d'identificar l'animal amb un antílop millor que la d'una cabra. Es combina una tècnica de línies incises i incisions globulars.

Revers: Llis.

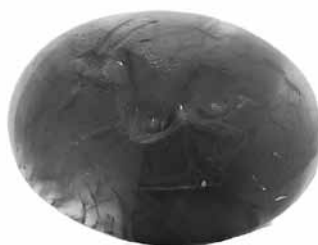
Paral·lels: Aquileia N. 1101 (Sena-Chiesa, 1966: 356);

AGDS-Hannover IV N. 218.

Cronologia: S. I aC.

Iconografia: Les representacions de cabres són habituals, essent freqüents en els catàlegs i inventaris d'entalles.

Comentari: La raresa de representacions d'antílops en contextos de l'occident mediterrani obliga a ser prudents abans d'acceptar aquesta peça com a producció occidental, i podria ser que correspongui, en canvi, a una producció oriental, bé comercial ja en l'antiguitat o fruit del mercat d'antiquari internacional en el moment de la seva adquisició[19]. L'escassetat de publicacions sobre la glíptica peninsular i francesa no permeten caracteritzar una recepció d'aquest tipus de representacions, si bé alguns exemplars s'hi aproximen.

1.2. MEV 6o93

Material: Cornalina.

Mesures: Longitud: 5,5 mm; Amplada: 6,8 mm;

Gruix: 2 mm.

Suport: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval i secció Guiraud P5.

Gravat: Incisió mixta entre burí gruixut i lineal.

Col·lecció procedència: Procedent de Mèrida.

Altres ingress: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 107.

Conservació: Perfecte estat de conservació.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Una cabra o antílop aturat a esquerra sobre línia i amb el detall exterior del cos completat per línies incises simulant el pèl.

Revers: Llis.

Paral·lels: Luni N. 125 (Sena-Chiesa, 1978: 115);

Fürstenberg (Platz-Horster, 1987: 49, N. 91).

Cronologia: S. I dC.

Iconografia: Representacions de cabres i ovicàprids són habituals en representacions glíptiques en una ideologia bucòlica, tant en escenes on apareixen de perfil o en escenes en què apareixen saltant o menjant d'arbusts.

Comentari: Els paral·lels citats corresponen a una representació idèntica i deixem de banda la cita a exemples pròxims o temàticament afins a causa del volum que representaria.

1.3. MEV 6094

Material: Cornalina.

Mesures: Longitud: 8,2 mm; Amplada: 12,2 mm; Gruix: - mm.

Support: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval i secció Guiraud P5.

Gravat: Incisió a burí.

Col·lecció procedència: Procedent d'Empúries.

Altres ingrés: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 107.

Conservació: Fragmentada.

Bibliografia: Inèdit.

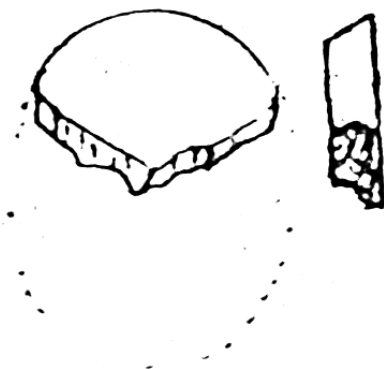
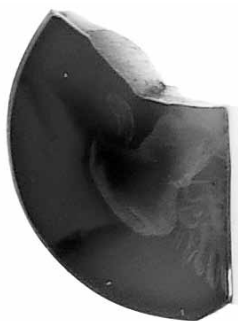
Anvers: Representació d'au, conservat per la part de la cua i de l'ala.

Revers: Llis.

Paral·lels: L'estat de conservació no permet majors precisions sobre la seva representació. En qualsevol cas, cal assenyalar la sèrie d'àguiles de Xanten N. 172-179 (Platz-Horster, 1994).

Cronologia: Indeterminada.

Iconografia: Representacions d'aus amb les ales obertes són freqüents com a al·legoria de l'imperi i del caràcter militar.

1.4. MEV 6098

Material: Hematites.

Mesures: Longitud: 12,4 mm; Amplada: 9,4 mm;

Gruix: 3,6 mm.

Support: No es conserva.

Tipus - Forma: La forma de la peça és rectangular.

Gravat: Realitzada amb treball globular.

Col·lecció procedència: Procedent de Síria.

Altres ingress: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 107.

Conservació: Perfecte estat de conservació.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Representació de conjunt d'animals en el qual domina l'escena un felí. Es tracta d'un quadrúpede en actitud de saltar a la dreta, amb la cua aixecada acabada en pinça. Té les orelles que sobresurten d'un cap rodó on els ulls estan marcats amb dos forats i presenta un nas llarg. Sota el cos apareix un escorpí. Al davant hi ha un segon escorpí. La figura de l'escorpí ens acosta a les formes gnòstiques o màgiques on aquest element apareix de manera habitual.

Revers: Llis.

Paral·lels: Köln RGM 8788 (Krug, 1980: 253, Nr. 471, Taf. 134.471); Paris Nr. 6.62 (Gignoux, 1978, Taf. 20);

Londres G.D. 3.4 (Bivar, 1969: Taf. 20; Göbl, 1973: Taf. 13, 40e).

Cronologia: Correspon a una producció sassànida amb una cronologia dels s. VI-VII dC.

1.5. MEV 6101

Material: Àgata.

Mesures: Longitud: 11 mm; Amplada: 8,6 mm;

Gruix: 3,8 mm.

Support: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval i secció Guiraud C7.

Gravat: Incisió a burí.

Col·lecció procedència: Procedent de Mèrida.

Altres ingress: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 107.

Conservació: Bon estat de conservació però amb un lleuger desgast en la part davantera de l'entalla.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Representació de quadrúpede a esquerra atacant o devorant-ne un altre de menors dimensions. Possiblement un cànid (gos o guineu) i un rosegador (conill o rata).

Revers: Llis.

Paral·lels: Aquileia N. 1182-1186 (Sena-Chiesa, 1966: 367-368); nicol de Til-Châtel (Guiraud, 1988: 170, Pl. XLVIII.713); cornalina de Bavay (Guiraud, 1988: 170, Pl. XLVIII.714); cornalina Guiraud, 1988: 170, Pl. XLVIII.715; Cornalina De Ridder N. 3286; àgata Bucarest N. 531 (Gramatopol, 1974).

Cronologia: S. I aC - I dC.

Iconografia: El motiu té una llarga tradició en la iconografia clàssica, tot i que aquestes representacions sobre entalles poden situar-se a finals del s. I aC.[20]

Comentari: La representació de la peça del MEV és de les més esquemàtiques entre les que hem identificat, tot i així no hi hauria d'haver problemes per acceptar-ne la inclusió a la sèrie i, per tant, a la cronologia.

1.6. MEV 6102

Material: Àgata negra.

Mesures: Longitud: 12 mm; Amplada: 10,4 mm; Gruix: 4 mm.

Support: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval i secció Guiraud P4a.

Gravat: Estil llis.

Col·lecció procedència: Procedent de Mèrida.

Altres ingrés: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 107.

Conservació: Perfecte estat de conservació.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Representació de lleó en posició prèvia al salt, a esquerra.

Revers: Llis.

Paral·lels: Com a mostra d'un exemplar antic dins d'aquesta iconografia, podem assenyalar el diaspre groc d'un exemplar d'Aquileia (Sena Chiesa, 1966: Nr. 1156) i, com a exemplar més tardà, i més pròxima al del MEV, el jaspí groc de Mâlain (Guiraud, 1988: 170, N. 712) que mostra un lleó i la seva presa.

Cronologia: S. I - III dC.

Iconografia: La representació de lleons en la glíptica com a emblema del propietari respon a una de les tradicions més arrelades, amb testimonis representats de manera ininterrompuda des de pràcticament

el període tardoarcaic i fins a l'època altimperial. El fet destacat és que la posició del lleó en posició prèvia al salt té una iconografia particular que s'inicia en produccions gregues i es manté, no sense diferències estilístiques de detall, fins al s. III dC.

Comentari: G. Sena Chiesa va considerar l'exemplar d'Aquileia com una producció d'inspiració grega. En qualsevol cas, l'adscripció de l'exemplar del MEV a l'estil llis el situa en una cronologia més avançada.

1.7. MEV 6110

Material: Cristall de roca.

Mesures: Longitud: 13,5 mm; Amplada: 10 mm; Gruix: 2,8 mm.

Support: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval i secció Guiraud P4.

Gravat: Incisió a burí.

Col·lecció procedència: Procedent de Mèrida.

Altres ingrés: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 108.

Conservació: Bon estat de conservació.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Representació de dos dofins separats per un

doble motiu de doble tirs, on estan contraposats. Els dofins estan també en posició contraposada, simulant un cercle en el qual un persegueix a l'altre.

Revers: Llis.

Cronologia: S. I aC.

Iconografia: L'associació de dos dofins és freqüent en pedres, així com també la seva associació, bé individual o bé per parelles, a altres elements de l'àmbit marí (tridents, timons, remos i animals marins—reals i imaginaris—). Sobre aquesta qüestió vegeu la sèrie gala presentada per H. Guiraud.[21]

La representació de tirs segons apareixen en aquesta representació es documenta en emissions monetàries campanes i magno-gregues des del s. III aC, fet que podria fer remuntar la cronologia de l'entalla.

1.8. MEV 6548

Material: Vidre groc.

Mesures: Longitud: 10 mm; Amplada: 6,5 mm; Gruix: 2 mm.

Suport: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval i secció C3.

Gravat: Mitjançant empremta?

Col·lecció procedència: Procedent d'Empúries.

Altres ingress: Sense dades respecte a l'ingrés.

Conservació: Molt desgastat amb una escassa visió de la representació gravada.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Representació d'un colom en repòs. Esquemàtic i amb extraccions úniques que, successivament, definirien el cos, l'ala i el cap.

Revers: Llis.

Paral·lels: Aquileia N. 1250-1253 (Sena-Chiesa, 1966: 378-379). L'exemplar Aquileia N. 1251 és una pasta vitria i s'ha proposat que hagi estat aconseguit mitjançant l'empremta d'una peça de la sèrie, tal i com es podria considerar per al cas del MEV.

Cronologia: Segona meitat del s. I aC.

Iconografia: La representació d'aus en repòs, bé sobre fruits, motius vegetals o, com l'exemplar del MEV, sense altres elements, és una representació particular que té llarga tradició. El fet diferencial és la representació d'ocells segons l'estil de l'oficina que G. Sena-Chiesa va considerar com el *delle Gemme Sferiche*, que representa els ocells segons l'exemplar del MEV.

2. Herois

2.1. MEV 5736

Material: Vidre marró-vermellós.

Mesures: Longitud: 13,6 mm; Amplada: 13,6 mm; Gruix: 3,6 mm.

Suport: No es conserva.

Tipus - Forma: Rodona i secció Guiraud C3.

Gravat: Representació d'estil clàssic moderat.

Col·lecció procedència: Procedent d'Empúries.

Altres ingress: Adquirida el 1918.

Conservació: La part inferior dreta de la peça està fracturada i falta.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Representació d'Hèrcules en repòs, dempeus mirant a l'esquerra amb la clava agafada amb la mà dreta i recolzada a terra i la pell del lleó agafada pel braç esquerre que es recolza sobre el maluc.

Revers: Llis.

Paral·lels: Le Castellet, sobre cornalina (Guiraud, 1988: 135, Nr. 421); Regió de Montbéliard, sobre pasta de vidre (Guiraud, 1988: 135, Nr. 422); Furtwängler 1896: Nr. 7566, sobre sardònica; Furtwängler, 1896: Nr. 4165, sobre pasta de vidre; Maaskant 1974: Nr. 603, sobre nicol; Sena Chiesa, 1966: Nrs. 466-470, sobre cornalina; Sena Chiesa, 1966: Nr. 471, sobre pasta de vidre; AGDS I.3: Nr. 2718, sobre cornalina; AGDS IV: Nr. 1544-1545 sobre cornalina.

Cronologia: Aquest tipus de representacions són habituals en època augustal i durant el s. I dC.

2.2. MEV 6088

Material: Cornalina groga.

Mesures: Longitud: 12,5 mm; Amplada: 9,4 mm; Gruix: 2 mm.

Suport: No es conserva.

Tipus - Forma: Rectangular i secció Guiraud C4.

Gravat: Incisió fina a burí.

Col·lecció procedència: Procedent de Mèrida.

Altres ingress: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 106.

Conservació: Bon estat de conservació tot i que s'observa un lleuger desgast en l'entalla.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Representació de cavall a esquerra i guerrier nu a dreta, dempeus i repenjat a la llança. El cavall presenta un escut oval amb nervi central, fet que pot suposar problemes respecte a la interpretació de l'escena.

Revers: Llis.

Paral·lels: Tot i que l'escena no és idèntica, el paral·lel més pròxim tant per forma com per contingut temàtic és l'exemplar Luni N. 42 (Sena-Chiesa, 1978: 74), lleugerament més gran que el del MEV, que també correspon a una cornalina groga de la mateixa forma, tot i que allí la representació és d'un jove dempeus guiant un cavall. A més, les potes del cavall mostren residus d'una tècnica d'incisió de perles, idèntic que sobre l'exemplar del MEV.

Representacions d'escuts similars a la de l'exemplar del MEV es troben sobre els exemplars AGDS-Hannover IV N. 388 i 390, per als quals es proposa una cronologia del s. I aC. La primera d'aquestes representacions mostra un genet amb l'escut i la segona, una escena de combat en la qual un genet i un infant duen el mateix escut. Molt possiblement es tracti d'una representació de caràcter cèltic o influenciada per la iconografia i armament cèltics.

Cronologia: S. I aC - I dC.

Iconografia: La iconografia de guerrers nus repenjats sobre llança és freqüent; en canvi, l'associació de guer-

rer i cavall (deixem de banda les escenes de genets, que responen clarament a una altra problemàtica) és menys freqüent i normalment se'ls associa en escenes de marxa militar[22], interpretació que no es pot acceptar aquí. Aquestes escenes s'han relacionat amb propietaris, *equites*, i s'han interpretat com a representacions d'un dels Diòscurs (segons Sena-Chiesa), tot i que no creiem que es pugui aplicar aquí aquesta identificació.

2.3. MEV 6107

Material: Jaspí vermell.

Mesures: Longitud: 10,5 mm; Amplada: 12,4 mm; Gruix: 2,2 mm.

Support: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval i secció Guiraud P2.

Gravat: Incisió a burí.

Col·lecció procedència: Procedent de Síria.

Altres ingress: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 107.

Conservació: Perfecte estat de conservació.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Representació de genet a esquerra. El cavall està sobre una línia i aixeca la pota davantera dreta com a recurs tècnic per simular un cert moviment que l'estil lineal de la representació no transmet.

Revers: Llis.

Paral·lels: Aquileia N. 86 (Sena-Chiesa, 1966: 117, Taf. V), British Museum N. 3787 (Walters, 1926), Budapest-MNH N. 145-146 (Gesztelyi, 2000: 62).

Cronologia: A partir de la proposta de G. Sena Chiesa que atribueix l'exemplar d'Aquileia a l'*Officina delle Linee Grosse*, es pot considerar una cronologia del s. III dC.[23]

Iconografia: Es pot interpretar com a representació ideal d'Alexandre, tot i que G. Sena Chiesa en proposa una interpretació diferent, relacionada amb Hèlios, identificat per una corona radiada —vertaderament difícil d'identificar en aquell exemplar i inexistent en el de Vic—, en l'acte d'incitació d'un dels cavalls del carro solar, tal i com podria representar la posició de

la pota alçada. En els exemplars del BM i del MNH la corona radiada és clara i la interpretació amb Hèlios queda fora de discussió. En l'exemplar del MEV és força discutible i amb els mateixos arguments es podria proposar una representació d'un *equus probatus* o d'un participant al *transvectio equitum* romà del 15 de juliol.

La iconografia, a més, ve marcada per les característiques tècniques del taller, esquemàtiques i identificables per les profundes línies del contorn, deixant de banda qualsevol detall del volum intern. G. Sena Chiesa considera que es repeteixen de manera monòtona els models i l'exemple que aquí es considera i el d'Aquileia mostren a la perfecció aquesta repetició mimètica, sense més diferències que les dimensions de cadascun dels exemplars.

Comentari: El debat iconogràfic queda obert, però se subratlla la dificultat de distingir entre les tres representacions, ja que els elements diacrítics juguen a favor de la representació règia o civil i no divina, davant l'absència de relació entre el cavall i el carro i, en canvi, sí entre la imatge ideal d'Alexandre o *equites* i la representació.

2.4. MEV 6550

Material: Pasta de vidre.

Mesures: Longitud: 10,8 mm; Amplada: 8,8 mm; Gruix: 2 mm.

Support: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval i secció Guiraud P5.

Gravat: Motlle.

Col·lecció procedència: Procedent d'Empúries.

Altres ingrés: Va ingressar per compra el 1920.

Conservació: Desgastat per ús.

Bibliografia: Graells, 2011a: 165, Fig. 36.

Anvers: Personatge a esquerra nu, barbat i suportant una clava o palma a la mà dreta i un altre objecte, indeterminat, a la mà esquerra. Podria correspondre a una representació d'Hèrcules, però davant la dificultat per identificar correctament els atributs, sembla més prudent inclinar-se per una identificació com a atleta, en actitud de vencedor d'uns jocs. Potser sigui vàlida la interpretació feta per a l'exemplar de Hyères que ha estat interpretada com a un discòbol.

Revers: Llís.

Paral·lels: Hyères, cornalina (Guiraud, 1988: 155, N. 571, Pl. XL); Furtwängler, 1900: XLIV. 23.

Cronologia: S. II dC.

Iconografia: La representació és idèntica, tant en les dimensions com en la posició del personatge, que l'exemplar de Hyères. A diferència de l'exemplar del MEV on no s'observa correctament, en l'exemplar francès queda clara la relació del disc amb el personatge així com s'observa clarament la palma.

3. Divinitats i motius al·legòrics

3.1. MEV 4183

Material: Cornalina.

Mesures: Longitud: 12 mm; Amplada: 10 mm;

Gruix: 2 mm.

Suport: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval amb secció Guiraud C2.

Gravat: Incisió.

Col·lecció procedència: Procedent de la plana de Vic.

Altres ingrés: Adquirida el 1911. Llistat de procedències: Any de registre 1911: p. 13. Donació del Sr. Manel Brunet Solà.

Conservació: Fractura a la part inferior esquerra de la cara dorsal, darrere de l'entalla, sense afectar la representació.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Venus Victrix a dreta. La figura femenina es presenta amb el cos arquejat pel fet d'estar repenjada sobre un pilar. El cos, seminu, cobert únicament per una túnica que cobreix les cames, presenta una caiguda del teixit sobre el pilar i des del braç dret, que aguanta una vara. El braç esquerre, avançat al cos, presenta un atribut de difícil interpretació.

Revers: Llís.

Paral·lels: Vid. MEV 6099.

Cronologia: S. I-II dC.

Iconografia: Vid. MEV 6099.

Comentari: Vid. MEV 6099.

3.2. MEV 6086

Material: Cornalina vermella.

Mesures: Longitud: 11,8 mm; Amplada: 9,2 mm; Gruix: 1,4 mm.

Suport: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval i secció Guiraud P1.

Gravat: La peça correspon a un treball vulgar, dins dels cànons de la producció seriada i de tema bucòlic que tant d'èxit va tenir durant el s. II dC.

Col·lecció procedència: Procedent de Mèrida.

Altres ingress: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 106.

Conservació: Bon estat de conservació lleugerament desgastat per l'ús en la part superior dreta de la part dorsal.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Representació d'Eros caçador, on Eros apareix ajupit cap a esquerra en actitud d'agafar un quadrúpede, possiblement un gos, tot i que la sèrie també presenta conills.

Revers: Llis.

Paral·lels: Cornalina d'Aquileia Nr. 331-334 (Sena-Chiesa, 1966: 175, Tav. XVII); el Nr. 310 del Metropolitan Museum (Richter, 1956); l'exemplar Nr. 57 d'A. Furwängler (1900: Tav. XLIII.57); AGDS-München I.3 (70, Taf. 233.2538); cornalina AGDS-Hannover IV

(165, Taf. 104.813); amatista AGDS-Hannover IV (270, Taf. 196.1454); *Deliciae Leonis* N. 219 (Vollenweider, 1984: 167); cornalina 11 de Xanten (Platz-Horster, 1994: 7, Taf. II).

Cronologia: Finals del s. II dC.

Iconografia: El motiu troba nombrosos exemples tot i que amb significatives variacions on les posicions de les figures així com els quadrúpedes, que canvien entre conills i gossos.

Comentari: La cronologia se situa possiblement a finals del s. II dC, per la proximitat amb altres produccions del grup conegut com a *Officina dei Diaspri Rossi*; de totes maneres, representacions similars es coneixen des de finals del s. I dC.[24]

3.3. MEV 6090

Material: Cornalina.

Mesures: Longitud: 8,4 mm; Amplada: 11 mm; Gruix: 3,5 mm.

Suport: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval i secció Guiraud C4.

Gravat: Incisió gruixuda i lineal, sense detall i extremadament esquemàtica.

Col·lecció procedència: Procedent de Síria.

Altres ingress: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 107.

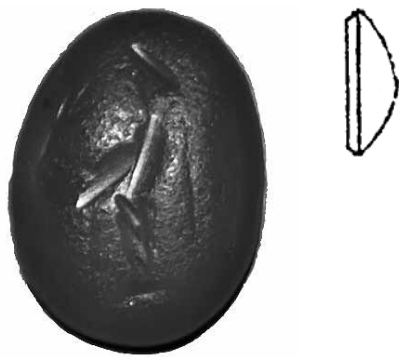
Conservació: La peça es conserva sencera però amb un important desgast de la superfície, menys en la part central del cos, caracteritzat per profundes incisions, i més evident en els atributs, situats als costats de la representació.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Representació de difícil interpretació de personatge dempeus a esquerra, amb llança darrere. La figura apareix caracteritzada per una profunda incisió longitudinal al cos que simula un llarg *Chitón*, una incisió transversal sobre el cap que serveix per identificar la representació amb un casc i, en les mans, respectivament, una llança —intuïda darrere del cos per les restes d'una incisió vertical— i un motiu indeterminat en la part davant del cos —tot i no ser

identificable els paral·lels proposen el motiu amb una esquematització de *Victoriola*—. Possiblement interpretable amb una representació de Minerva.

Revers: Llis.

Paral·lels: Budapest-MNH N. 77, cornalina vermella (Gesztelyi, 2000: 51); Budapest-MNH N. 79, cornalina taronja (Gesztelyi, 2000: 51); AGDS-München I.3 N. 2279; AGDS-Berlin N. 367; BM – N. 234-242 (Walters, 1926); The Hague N. 920, 973, 2019 (Zwierlein-Diehl, 1986); AG-Wien II N. 1418-1420; Richter, 1971: N. 93-98.

Cronologia: S. II-III dC.

Iconografia: El tipus de Minerva s'identifica segons T. Gesztelyi amb la sèrie d'*Athena Parthenos*[25] tot i que és preferible deixar-ho com una possibilitat i no com un fet absolut.

3.4. MEV 6091

Material: Cornalina.

Mesures: Longitud: 9,2 mm; Amplada: 9,7 mm; Gruix: 2,4 mm.

Suport: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval i secció Guiraud P1.

Gravat: Incisió dins del *Flachperstil*.

Col·lecció procedència: Procedent de Mèrida.

Altres ingress: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 107.

Conservació: Perfecte estat de conservació amb lleu-

geres fractures al costat dorsal.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Representació d'Eros músic, assegut, tocant la lira a esquerra.

Revers: Llis.

Paral·lels: Cornalina Xanten-N.26 (Platz-Horster, 1994: 80, Taf. V); Höcker 1987: 63, Nr. 33, sobre nicol; Zazoff, 1965: 63 Abb. 11.32, sobre nicol; Zazoff, 1969: 18 Nr. 32, Taf. 12 Abb. 68.69, sobre nicol; AGD 3: 203 Nr. 34, Taf. 90, sobre nicol; Zazoff AG: Taf. 82.10, sobre nicol; Hannover - AGD 4: 48, Nr. 132, Taf. 27, sobre pasta; Berlin – Furtwängler, 1896: 89, Taf. 16.1576, sobre pasta; Walters, 1926: 118, Taf. 15.1019, sobre ònix. Un exemplar més tardà i més complex quant a representació i composició és l'exemplar AGDS-Hannover IV N. 132.

Cronologia: S. I aC - I dC.

Iconografia: Els paral·lels presenten variants estilístiques i d'orientació del motiu, que esdevé freqüent a partir del s. II aC i viu un progressiu declivi durant el s. I dC.

Comentari: La representació de la lira, molt desenvolupada, pot oferir aproximacions cronològiques que, en el cas de l'exemplar trobat a Fürstenberg[26], permet una cronologia de la segona meitat del s. I aC i inicis del s. I dC.

3.5. MEV 6096

Material: Àgata negra.

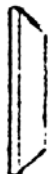
Mesures: Longitud: 13,6 mm; Amplada: 11 mm;

Gruix: 2,6 mm.

Support: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval i secció Guiraud P4a.

Gravat: Incisió a burí, dins l'estil l·lis.

Col·lecció procedència: Procedent de Mèrida.

Altres ingress: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 107.

Conservació: Bon estat de conservació amb lleugeres fractures laterals que no afecten la representació dorsal.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Representa Mercuri nu a dreta, amb el braç esquerre estès cap endavant, al cap duu un *Petastot* i al braç dret, recollit, sosté un mantell que cau i el caduceu.

Revers: L·lis.

Paral·lels: Bavay, jaspi vermell (Guiraud, 1988: 105, N. 169); Les Souils, cornalina (Guiraud, 1988: 105, N. 170); AGDS-IV N. 1429-1432 i 1435; AGKMW-I N. 419; AGKMW-II N. 1296-1297; The Hague N. 466, 499-500, 586-587, 742, 822-823, 851, 1010, 1017 i 1032 (Maaskant, 1978).

Cronologia: S. II dC.

Iconografia: Per a la sèrie de representacions similars H. Guiraud[27].

3.6. MEV 6097

Material: Àgata negra.

Mesures: Longitud: 10,2 mm; Amplada: 13,9 mm; Gruix: 3 mm.

Support: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval i secció Guiraud P3.

Gravat: Incisió lineal a burí.

Col·lecció procedència: Procedent de Mèrida.

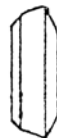
Altres ingress: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 107.

Conservació: Bon estat de conservació.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Representació de divinitat femenina dempeus a esquerra, a la mà dreta, avançada, presenta una pàtera amb fruits. La mà esquerra, darrere el cos, està baixa i sosté dues espigues. El cos apareix cobert amb una llarga túnica. Es pot identificar com una representació de Ceres o una representació de *Fides Publica*.

Revers: L·lis.

Paral·lels: Aquileia N. 563-569 (Sena-Chiesa, 1966: 233); AGDS-München-I.3 N. 2501-2505; AGDS-Berlin N. 524; AG-Wien N.1582-1588; López, 1990: N. 49.

Cronologia: Dins del gust del trànsit entre el s. I i II dC.

Iconografia: La interpretació habitual correspon a Ceres, però la incorporació d'aquesta mateixa iconografia dins les representacions de *Fides Publica* a les encunyacions de Domicià[28] obliguen a considerar també aquesta interpretació per a casos datats en moments anteriors a aquestes encunyacions[29].

3.7. MEV 6099

Material: Àgata negra.

Mesures: Longitud: 11,9 mm; Amplada: 18,8 mm; Gruix: 4,2 mm.

Support: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval i secció Guiraud P4.

Gravat: Incisió.

Col·lecció procedència: Procedent de Mèrida.

Altres ingrés: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1819/1919: p. 107.

Conservació: Perfecte estat de conservació.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Representació de personatge seminu a esquerra, recolzat en una columna amb casc a la mà dreta, llança i escut davant i al terra. Es tracta d'una representació de *Venus Victrix*.

Revers: Llis.

Paral·lels: Plasma de Curdworth, avui Warwickshire Museum N. Inv. 61.1996 (Wise, 1999); Plasma The Royal Dutch Coin Cabinet The Hague (Maaskant-Kleibrink, 1978: 222, No. 534); Plasma del Thorvaldsen Museum at Copenhagen (Fossing, 1929: 117, 704.276); Plasma del J. Paul Getty Museum, Malibu (Spier, 1992: 102, no. 245); Plasma trobada muntada en un anell al Pont de Londres, avui al British Museum (Henig, 1978: Nr. M6); Nicol de Caerleon (Monmouthshire) (Henig, 1978: 75, Nr. 280); cornalina d'Inveresk (Miclouthian) (Henig 1978: 75), Llansadwrn, Carmarthenshire (Henig, 1978: Nr. 281); South Shields, County Durham (Henig, 1978: Nr. 282); Birrenswark, Dumfriesshire (Henig, 1978: Nr. 283); Wroxeter, Shropshire (Henig, 1978: Nr. 284); Richter 1920: 101-102, làm. 39, Nr. 145; Richter, 1971: 40, Nr. 142; Maaskant-Kleibrink, 1978: 221-222, làm. 98, Nr.

529-535; Maaskant-Kleibrink, 1978: 235, làm. 107, Nr. 595; Brand, Krug i Gercke, 1972: 64, làm. 227, Nr. 2492; AGDS III. Göttingen: 82-83, làm. 33-34, Nr. 56-64; AGDS III. Braunschweig: 18-19, làm. 5, Nr. 30-33; AGDS IV: 162-163, làm. 103, Nr. 796-798; Henig, 1974: 44, làm. IX, Nr. 279-280 i 282-284; David, 1787: 48-49, làm. 27, Nr. 4, làm. 28, Nr. 1-2; Gramatopol, 1974: 50-51, làm. VIII, Nr. 150-165; De la Chausse, 1805: 54-56, làm. 73, Nr. 73; De la Chausse, 1706: 23, làm. 22, Nr. XL; Kibaltchitch, 1910: 39, làm. IV, Nr. 117-121; Dimitrova-Milceva, 1980: 36-37, Nr. 28-31; Mandrioli-Bizarri, 1987: 86, Nr. 129; Zwierlein-Diehl, 1986: 249-250, làm. 129, Nr. 747-748; Zwierlein-Diehl, 1998: 332, Nr. 225; Lippold, 1920: 170-171, làm. 23, Nr. 7; Vollenweider, 1984: 229-230, Nr. 379-384; 231-232, Nr. 285 (variant); Dembsky, 2005: 76, làm 23-24, Nr. 234-241; Budapest MNH-114 (Gesztelyi, 2000: 57).

Cronologia: S. I-II dC.

Iconografia: Les representacions de *Venus Victrix* són nombroses i es daten, majoritàriament, durant el s. I dC fins a inicis del s. II dC. Una de les particularitats d'aquesta sèrie és l'alta variabilitat de motius associats. Si d'una banda l'exemplar del MEV presenta la *Venus Victrix* amb el casc a la mà dreta, la llança i l'escut, altres representacions afegeixen una cuirassa o una espasa[30] o fins i tot substitueixen el casc i la llança per una poma i una palma[31].

Comentari: La representació de *Venus Victrix*, tot i

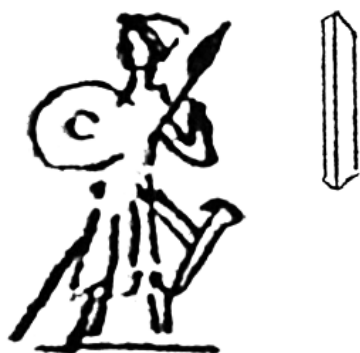
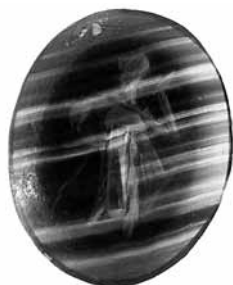
les seves variants, esdevé freqüent sota el regnat d'August i fins als primers anys del s. II dC, amb una tradició que la relacionaria amb la família Júlia i l'ascendència eneica.

3.8. MEV 6103

Material: Àgata.

Mesures: Longitud: 11,4 mm; Amplada: 14,4 mm; Gruix: 2 mm.

Suport: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval i secció Guiraud P4.

Gravat: Incisió a burí suau i esquemàtica.

Col·lecció procedència: Procedent de Mèrida.

Altres ingrés: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 107.

Conservació: Bon estat de conservació.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Representació de *Venus Victrix*, armada amb llança i suportant un atribut en la mà alçada. La representació mostra el cos rígid, que podria fer pensar en una interpretació diferent en la qual el personatge representat està estès amenaçant amb la llança, però la posició de la punta —cap a baix— impedeix aquesta interpretació i obliga a descartar-la tornant a la proposta de *Venus Victrix*. Sens dubte, el motiu d'aquesta confusió rau en la simplicitat de la representació i l'extremada esquematització de l'escena. La figura femenina, parcialment coberta amb la túnica, sosté un element a la mà, possiblement un casc, i presenta la llança.

Revers: Llis.

Paral·lels: Ullenboom am Niederbruch (Platz-Hors-ter, 1994: 63-64, N. 117, amb referències); per a altres exemples *vid.* MEV 6099.

Cronologia: S. II-III dC.

Iconografia: *Vid.* MEV 6099.

3.9. MEV 6108

Material: Jaspi vermell.

Mesures: Longitud: 6,2 mm; Amplada: 8,5 mm; Gruix: 2,4 mm.

Suport: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval i secció Guiraud P1.

Gravat: Incisió.

Col·lecció procedència: Procedent de Síria.

Altres ingrés: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 108.

Conservació: Bon estat de conservació.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Representació de divinitat barbada, seminua, a dreta, amb corona radiada al cap, pàtera a la mà esquerra i cornucòpia a la mà dreta. La representació presta atenció al detall de la musculatura pectoral. Així mateix destaca que la representació apareix dempeus. La representació es pot interpretar com a representació de Júpiter.

Revers: Llis.

Paral·lels: Aquileia N.32, diaspre groc (Sena-Chiesa,

1966: 98). En posició asseguda Aquileia N. 5 (Sena Chiesa, 1966: 92); AGDS-München I.3 N. 2970.

Cronologia: S. II dC.

Iconografia: La representació barbada de Zeus/Júpiter que associa la cornucòpia com a símbol d'abundància s'ha relacionat amb una derivació del Zeus *Meilichios*. La representació amb cornucòpia és poc habitual, menys encara la representació dempeus de la divinitat, normalment asseguda en el tro, amb atributs lleugerament diferents com el ceptre, victòries, corones, etc.

3.10. MEV 6109

Material: Cristall de roca.

Mesures: Longitud: 11 mm; Amplada: 11 mm; Gruix: 4,4 mm.

Suport: No es conserva.

Tipus - Forma: Lenticular amb secció Guiraud C4.

Gravat: Incisió a burí gruixut, tosca i esquemàtica (*Flachperlstil*).

Col·lecció procedència: Procedent de Mèrida.

Altres ingrés: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 108.

Conservació: Bon estat de conservació, amb les arestes dels costats de les incisions encara vives, fet que denota un escàs ús.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Representació femenina de jove amb cornucòpia a dreta i pàtera a la mà. La figura apareix dempeus vestida amb un llarg *Chitón*. L'extremada esquematització de la representació fa difícil veure detalls

concrets sobre la vestimenta i els atributs. La identificació que es proposa és la d'una *Fortuna / Concòrdia*.

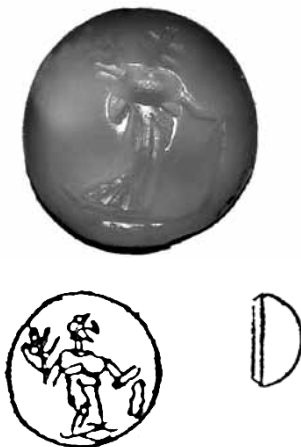
Revers: Llis.

Paral·lels: Grand, jaspi groc (Guiraud, 1988: 110, N. 211); Poitiers, nicol (Guiraud, 1988: 110, N. 212); Esbarrem, Cornalina (Guiraud, 1988: 110, N. 213); AGDS-München I.3 N. 2616; AGDS-Hannover IV N. 1513-1514; AGKMW-II N. 1554-1558; The Hague N. 956 i 990 (Maaskant, 1978); Fürstenberg, cornalina (Platz-Horster, 1994: 106, N. 93); Xanten II N. 223, 290 i 334 (Platz-Horster, 1994: 155-156, 185-186 i 207); Luni N. 29, calcedònia (Sena-Chiesa, 1978: 65); Birten, àgata (Platz-Horster, 1987: 16, N. 29).

Cronologia: S. II-III dC.

Iconografia: El motiu apareix sobre reversos de Galba, fet que ajuda a l'atribució cronològica[32]. El motiu és un dels més freqüents d'època imperial[33].

Comentari: Únicament l'exemplar de Luni apareix sobre un suport tallat de forma lenticular, tot i que en aquell exemplar el detall i el tipus de treball responen a un estil més antic que en l'exemplar del MEV.

En qualsevol cas, tot i presentar un estil més antic sembla massa alta una cronologia de finals del s. I aC i és possible que es pugui proposar una cronologia durant el s. I dC, data en la qual tots els atributs repre-

sentats sobre l'exemplar de Luni hi coincideixen i en la qual la representació està més acord amb la resta de representacions conegudes.

3.11. MEV 6112

Material: Pasta vítria.

Mesures: Longitud: 8,8 mm; Amplada: 14 mm; Gruix: 2,8 mm.

Suport: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval i secció C1.

Gravat: Motlle.

Col·lecció procedència: Procedent d'Empúries.

Altres ingress: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 108.

Conservació: Mal estat de conservació a causa d'un desgast i erosió considerables.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Representació de personatge masculí nu, en repòs i mirant a dreta. La figura està dempeus i recolzat sobre una clava o columna (no s'observa correctament) i un motiu al davant. La dificultat després de l'estat de conservació fa ser prudents davant d'aquesta representació que podria correspondre a un Hèrcules. A aquest efecte els paral·lels que es presenten consideren a grans trets aquesta representació particular. Una posició similar, que aquí serveix com a inspiració és la de la sèrie d'Ares/Mart Ultor[34].

Revers: Llis.

Paral·lels: Aquileia N. 465-473 (Sena-Chiesa, 1966: 205-209); BM N. 831; Metropolitan N. 212-213;

Furtwängler, 1900: XIX, N. 74-77.

Cronologia: S. I aC - I dC.

Iconografia: Es tracta d'un treball menor on l'estil, despreocupat del detall, mostra la representació heroica sense necessitat de representació d'un dels treballs o fent exhibició de força i, en canvi, en actitud reposada, herència de la tradició tardoetrusca.

Comentari: La cronologia original del tipus es pot situar amb anterioritat al s. III aC, normalment sobre escarabeus, a aquest efecte G. Sena-Chiesa va situar el seu exemplar Aquileia N. 465 com una producció tardana dins d'aquella sèrie i la va datar entre finals del s. III aC i el s. II aC. La peça del MEV, en canvi, presenta una certa articulació de la figura; tot i les limitacions de la conservació, es pot afirmar que dista de les produccions del s. II dC i posteriors, influenciades per les representacions de l'Hèrcules farnesi i d'Heracleia o Villa Borghese, on la posició de les cames, d'una banda, i el detall del cap, de l'altra, obliguen a considerar com la representació d'Hèrcules ha traspassat el seu significat original i serveix a propòsits d'heroïtzació de particulars o de representacions imperials. De totes maneres, el fet de tractar-se d'una pasta vítria obliga a rebaixar una cronologia del s. II aC i proposar-ne una altra entre els s. I aC i I dC.

3.12. MEV 6113

Material: Vidre de color marronós.

Mesures: Longitud: 6,8 mm; Amplada: 10,8 mm; Gruix: 1,5 mm.

Suport: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval i secció Guiraud P2.

Gravat: Motlle.

Col·lecció procedència: Procedent d'Empúries.

Altres ingress: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 108.

Conservació: Molt desgastada amb faltes i fragmentació dels costats.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Representació de personatge masculí, nu, avançant a dreta. Duu a les mans dos objectes que

poden ser interpretats com una clava i una pell o rama, fet que permet interpretar-lo com a representació d'Hèrcules. De totes maneres, tal i com passava en l'exemplar anterior, també es pot considerar una relació amb la sèrie d'Ares/Mart[35].

Revers: Llis.

Paral·lels: -.

Cronologia: S. I aC - I dC.

Comentari: El tipus de treball globular fa pensar en produccions antigues, tardoetrusques tot i que les representacions d'aquest tipus corresponen a representacions sobre escarabeus. La presència d'una escena d'aquest tipus sobre un vidre obliga a proposar que es tracti d'una reproducció tardana, deslligada dels models originals.

4. Retrats

4.1. MEV 5335

Material: Cornalina.

Mesures: Longitud: mm; Amplada: mm; Gruix: mm.

Suport: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval i secció Guiraud C3.

Gravat: Incisió a burí.

Col·lecció procedència: Empúries.

Altres ingress: Adquirida el 1917. Llistat de procedències: Any de registre 1917: p. 82.

Conservació: Bon estat de conservació.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Representació esquemàtica de cap femení.

Es reconeix pel tocat, particularment pronunciat en l'alçat frontal, mentre que la resta del cap apareix llis. L'artista, com és habitual en produccions menors, es va despreocupar pel detall interior i l'acabat del cabell, fins i tot deixant de banda la possibilitat de representar-ne les trenes que en alguns casos completen aquest tipus de representacions. El coll apareix representat de manera cilíndrica.

Revers: Llis.

Paral·lels: Xanten II N. 239 (Platz-Horster, 1994: 162-163); AGDS-Hannover IV N. 199; AG-Wien II N. 1117.

Cronologia: S. II dC.

Iconografia: El tipus de pentinat

és freqüent en representacions femenines a partir del s. II dC.

4.2. MEV 6085

Material: Cornalina.

Mesures: Longitud: 11,3 mm; Amplada: 13,8 mm; Gruix: 2,8 mm.

Suport: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval i secció Guiraud P1.

Gravat: Incisió a burí, fina.

Col·lecció procedència: Procedent de Mèrida.

Altres ingress: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 107.

Conservació: Perfecte estat de conservació.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Representació de bust masculí a esquerra. El cap apareix tocat amb una corona de llorer. El detall de la cara, realista, denota un treball de qualitat en el qual destaca particularment la manera com ha estat

realitzat el nas, amb una incisió corba en la qual es defineix tot el pronunciament del nas. El detall del pentinat, dividit en dues parts separades per la corona de llorer, ha prestat especial atenció al detall intern del serrell, retallat seguint el contorn de la cara i omplint-lo de petites incisions verticals, igual com succeeix amb la resta del cap i la nuca. El tors apareix nu, marcant la musculatura pectoral. La peça està ben centrada dins del suport.

Es pot interpretar com a representació d'Apol·lo.

Revers: Llis.

Paral·lels: Poitiers, Calcedònia (Guiraud, 1988: 90, N. 38); AGDS-München I.3 N. 3000 i 3002; AGKMW I N.232; AGDS-Hannover IV N. 472 i 538; Xanten N. 214 (Platz-Horster, 1987: 122).

Cronologia: Segona meitat del s. I aC - s. I dC.

Iconografia: La cronologia és estilísticament clara a partir de la seva atribució com una producció dins de l'estil «clàssic» cal·ligràfic, particularment clar en la composició del cabell i del detall facial.

4.3. MEV 6089

Material: Cornalina.

Mesures: Longitud: 14 mm; Amplada: 11 mm; Gruix: 3,2 mm.

Suport: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval i secció Guiraud C3.

Gravat: Incisió a burí.

Col·lecció procedència: Procedent de Síria.

Altres ingress: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 106.

Conservació: Bon estat de conservació a pesar d'una

fractura al costat esquerra que no afecta al treball gravat.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Representació de bust femení (a dreta) enfrontat a un cap masculí (a esquerra), ambdós de perfil. El cap masculí està tocat amb una corona de llorer. Darrere el bust femení la peça presenta una fractura amb la consegüent manca en la peça. En ambdós busts el coll es pronuncia i acaba de manera trapezial, amb caiguda cap al pit.

Revers: Llis.

Paral·lels: Nîmes i Mandeure (Guiraud, 1988: 146, N. 504-505); Xanten II N. 306 (Platz-Horster, 1994: 192); AGDS-Hannover IV N. 575; AG-Wien II N. 789.

Cronologia: Segona meitat del s. I aC.

Iconografia: Aquesta iconografia és freqüent en relació a representacions de matrimonis imperials. Particularment clar amb la corona de llorer del personatge

masculí. La identificació de cadascuna de les parelles és un exercici supeditat a l'estat de conservació de les peces. Per exemple, els exemplars de Nîmes i Mandeure[36] s'identifiquen com a representacions de parelles d'època augustal, però sense poder-ne identificar els personatges. Aquest tipus de representacions, particularment presents en època augustal, es distingeixen de les posteriors representacions de dinastia severa, que acostumen a representar els personatges de costat, i quan es tracta de parelles enfrontades corresponen a parelles divines, amb atributs a aquest efecte (corones radiades i altres).

Comentari: És possible que es tracti d'una representació provincial d'Octavià, tot i que el treball no permet assegurar tal atribució i el pentinat genera certs dubtes.

4.4. MEV 6092

Material: Cornalina.

Mesures: Longitud: 10 mm; Amplada: 10 mm;

Gruix: 0,7 mm.

Support: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval i secció Guiraud P1.

Gravat: Incisió.

Col·lecció procedència: Procedent de Mèrida.

Altres ingrés: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 107.

Conservació: Bon estat de conservació.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Representació de cap masculí amb casc a esquerra. El casc, normalment identificat com de tipus àtic, presenta una curta cresta. El cabell s'insinua per sota del casc amb tres línies diagonals paral·leles entre elles. Sobre l'espatlla esquerra s'observa una osca que representa una fíbula de disc.

Revers: Llis.

Paral·lels: Sardònica sobre anell de ferro procedent de l'Arthur's Seat d'Edimburg, Escòcia (Henig, 1970a: 307); un exemplar sobre anell d'or procedent de Neuss, Alemanya (Henkel, 1913: Nr.126); jaspi vermell Budapest-MNH N. 85 (Gesztelyi, 2000: 52). Sobre anell *vid.* dos exemplars sobre anell de ferro de Mainz, Alemanya (Henkel, 1913: Nr. 1431 i 1435).

Cronologia: S. I aC - I dC.

Iconografia: La representació es considera característica d'època augustal[37], i es proposa, en algun dels seus paral·lels, que correspongui a una representació d'Alexandre Magne[38] a partir de les produccions alexandrines d'època ptolemaica.

Comentari: Cal descartar les propostes que han optat per identificacions amb Minerva o Ares/Mart a partir dels arguments de M. Henig sobre l'heroització d'Alexandre Magne en època augustal[39], moment en què s'assimila a Teseu o Aquiles i en què el mateix August l'utilitza com a segell propi en el seu anell.

4.5. MEV 6115

Material: Pasta vítria.

Mesures: Longitud: 4,3 mm; Amplada: 9,8 mm;

Gruix: 3,7 mm.

Support: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval i secció Guiraud C2.

Gravat: Mottle.

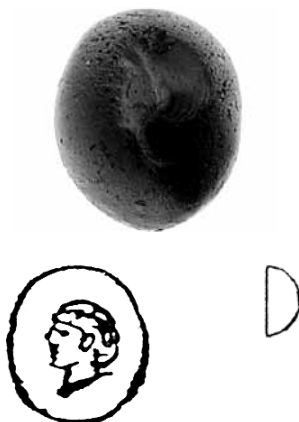
Col·lecció procedència: Procedent de Mèrida.

Altres ingrés: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 108.

Conservació: Desgastada però íntegra.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Representació de bust masculí a esquerra. El cap es presenta molt arrodonit, amb lleugeres indica-

cions del detall del cabell, curt. L'orella és pronunciada.

Revers: Llis.

Paral·lels: Cornalina del Metropolitan Museum NY N.

Inv. 17.192-19, donada per J. Pierpont Morgan el 1917 i muntada sobre un anell d'or; dos exemplars de la col·lecció del Musée de Genève (Vollenweider, 1979: Nr. 170 i 172, el segon en pasta vítria).

Cronologia: S. I aC.

Iconografia: Les característiques estilístiques troben paral·lels en nombrosos exemplars datats *circa* 40 aC[40], cronologia que posteriorment, amb l'anàlisi dels exemplars del museu de l'Haia, s'ha ampliat a tot el s. I aC.[41]

Comentari: Sobre l'exemplar del Metropolitan Museum, H. Guiraud proposava que les característiques, pròximes a les de l'exemplar del MEV, corresponguessin a una representació d'època augustal.[42]

4.6. MEV 6116

Material: Pasta de vidre groga.

Mesures: Longitud: 7,5 mm; Amplada: 6 mm;

Gruix: 2 mm.

Suport: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval i secció Guiraud P5.

Gravat: Motlle.

Col·lecció procedència: Procedent de Mèrida.

Altres ingress: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 108.

Conservació: Bon estat de conservació tot i que la superfície es presenta afectada per erosió.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Representació de cap barbat amb casc cres-

tat a esquerra i cornamenta d'Amon, possiblement representació de Mart.

Revers: Llis.

Paral·lels: Pasta de vidre Furtwängler, 1900: 195, Taf. 35.4825; pasta de vidre AGDS-München-I.3 (142, Taf. 297.3031); pasta de vidre AGDS-Hannover-IV (122, Taf. 65.469); pasta de vidre AG-Wien II.375 (Zwierlein-Diehl, 1979: 25, Taf. 3); nicol AG-Wien II.1237 (Zwierlein-Diehl, 1979: 161, Taf. 109); pasta de vidre AGDS-München I.3 N. 3031-3036; pasta de vidre Köln 364 (Krug, 1980: 238, Taf. 118); nicol *Deliciae Leonis* N. 243 (Vollenweider, 1984: 103, Taf. 44).

Cronologia: Segona meitat del s. I dC.

Iconografia: Aquesta representació presenta una majoria de casos realitzats sobre pastes de vidre, tant en forma d'entalls com de camafeus[43], tot i que el casc no apareix crestat.

Comentari: La datació s'aconsegueix a partir de l'exemplar de Fürstenberg on la informació iconogràfica de la representació es completa amb la forma de l'anell.

5. Objectes

5.1. MEV 5735

Material: Àgata.

Mesures: Longitud: 11 mm; Amplada: 8,8 mm;

Gruix: 0,8 mm.

Suport: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval i secció Guiraud C7.

Gravat: Incisió mitjançant *Flachperlstil* i acabat amb incisions lineals en burí.

Col·lecció procedència: Procedent d'Empúries.

Altres ingress: Adquirida el 1918.

Conservació: Bon estat de conservació tot i una fractura de la part dorsal de la representació. La pedra queda fracturada en dues parts però ha estat reenganxada.

Bibliografia: Graells, 2011a: 165, Fig. 36.

Anvers: Representació de màscara teatral femenina a esquerra amb la boca oberta, representació de màs-

cara tràgica. El cabell, ricament treballat, presenta un curt serrell pronunciat que sobresurt de la vertical del front i trenes que creixen del front al clatell sota una diadema o cinta que deixa la resta del cabell en forma arrodonida però amb el detall fet mitjançant petites osques circulars.

Revers: Llis.

Paral·lels: Ametista de procedència ignorada reproduïda per F. De Ficoroni (1750: tav. 30 i 50); cornalina Luni N. 20 (Sena-Chiesa, 1978: 60); pasta de vidre AGDS-München I.2 N. 1856; AGDS-München I.3 N. 2223 i 2349; AGDS-Göttingen III N. 449 i 462-463; AGDS-Hannover IV N. 1107-1109; AGDS-Berlin II N. 420. Una representació idèntica és la de la màscara tràgica de l'entalla en ònix de Fürstenberg N. 137 (Platz-Horster, 1994: 123, Taf. 25) i en l'entalla AG-Wien N. 509.[44]

Cronologia: S. I aC. La cronologia de la peça ve reforçada per l'ús d'una pedra semiesfèrica, habitual abans de la meitat del s. I aC.

Iconografia: El tipus de pentinat i el treball del cabell indica una proximitat a l'estil lineal de gust neoàtic, tal i com ha observat G. Sena-Chiesa en l'exemplar de Luni[45]. Possiblement, les característiques d'aquest particular estil permetin proposar un taller de la Itàlia central.

El tema de les màscares teatrals va esdevenir una representació habitual durant el període hel·lenísticoromà, especialment en el corrent de gust tardoarcaïtzant, tal i com evidencia la seva representació sobre relleus escultòrics. Sobre la glíptica, les seves representacions són nombroses i variades[46],

ja que es documenten tant agrupades (normalment amb la representació d'una de tràgica i una altra de còmica) com de manera individual, tant de perfil com amb representació frontal.

Comentari: La cronologia proposada per l'entalla de Fürstenberg, tot i que més complexa per la representació doble, se situa en la segona meitat del s. I aC.

5.2. MEV 6095

Material: Cornalina.

Mesures: Longitud: 9,5 mm; Amplada: 7,4 mm; Gruix: 2,9 mm.

Support: No es conserva.

Tipus - Forma: Rectangular i secció Guiraud C3 invertida.

Gravat: En camafeu, en relleu.

Col·lecció procedència: Procedent de Mèrida.

Altres ingrés: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 107.

Conservació: Perfecte estat de conservació.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Representació de doble pinte, gravat en positiu.

Revers: Llis.

Cronologia: S. III-IV dC.

Iconografia: Aquesta iconografia no presenta paral·lels sobre glíptica. De fet, la representació d'objectes de *toilette* és inexistent, en canvi, la representació d'objectes com atributs de divinitats o de personatges o fins i tot de professions o estatus socials són habituals (a aquest efecte *vid.* Arpes, Anells, Cascos, entre altres).

Sobre cornalines, es documenten en relleu, únicament, inscripcions.[47]

Comentari: El fet de gravar en positiu el relleu del pin-

te és un fet inusual que crida l'atenció, ja que les cor-nalines no eren utilitzades per al treball en camafeu. La cronologia que es proposa segueix la cronologia de les inscripcions en relleu, al considerar que l'ús d'aquesta tècnica pot tenir relació amb aquest *unicum*.

5.3. MEV 6100

Material: Àgata negra.

Mesures: Longitud: 11 mm; Amplada: 8,6 mm;

Gruix: 3,8 mm.

Suport: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval i secció variant de Guiraud P1, amb els costats lleugerament convexos.

Gravat: Incisió a burí.

Col·lecció procedència: Procedent de Mèrida.

Altres ingrés: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 107.

Conservació: Bon estat de conservació.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Dos corns de l'abundància contraposats i, al centre de l'escena, dues espigues plantades verticalment. Sota els corns apareix un motiu de difícil identificació que pot ser considerat com a representació de dofins, tal i com es documenta en l'exemplar 1432 d'Aquileia.

Revers: Llis.

Paral·lels: La representació de parelles de cornucò-

pies és habitual i, tot i no poder identificar una representació idèntica a la del MEV, cal esmentar les sèries d'Aquileia N. 1419-1442 (Sena Chiesa, 1966: 402-404, particularment els exemplars 1423, 1432 i 1435; la primera per presentar una disposició similar a la de Vic, la segona per la presència de dofins sota els corns i associació amb espiga de gra, tal i com succeeix amb la darrera); una altra sèrie de cornucòpies és la francesa representada entre els exemplars 836 i 859 de Guiraud (1988) o la de Luni (Sena-Chiesa 1978: N. 164 i 166).

Cronologia: S. I dC.

Iconografia: Les sèries de corns de l'abundància o cornucòpies és habitual com a motius d'auguri de bona sort. Aquest tipus de representacions troben continuïtat a partir de la meitat del s. I aC i seran freqüents fins a finals del s. I dC.

Comentari: El treball d'aquesta entalla és mediocre i rústic, amb clara indicació de les característiques dels materials representats, però sense detall cap a ells i amb una important despreocupació cap a l'acabat intern dels volums dels cossos gravats.

5.4. MEV 6104

Material: Àgata a bandes.

Mesures: Longitud: 13 mm; Amplada: 10 mm;

Gruix: 2 mm.

Suport: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval i secció Guiraud P1.

Gravat: Incisió a burí.

Col·lecció procedència: Procedent de Mèrida.

Altres ingrés: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 107.

Conservació: Bon estat de conservació.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Representació de dos corns de l'abundància contraposats amb un motiu indeterminat, vertical. A diferència del cas anterior, la representació mostra abundants fruits globulars que el detall de la peça impedeix identificar. Tot i així, el contingut al·legòric de l'associació de corns és suficient com per identificar el valor genèric de la representació.

Revers: Llis.

Paral·lels: Vid. exemplar MEV 6100.

Cronologia: Vid. exemplar MEV 6100.

Iconografia: Vid. exemplar MEV 6100.

Comentari: Les incisions aquí aproximen la peça a un treball de *Flachperlnstil*, tot i les notables incisions lineals.

5.5. MEV 6105

Material: Àgata a bandes.

Mesures: Longitud: 9,8 mm; Amplada: 12,4 mm; Gruix: 2,8 mm.

Suport: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval i secció Guiraud C7.

Gravat: Incisió a burí.

Col·lecció procedència: Procedent de Mèrida.

Altres ingrés: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 107.

Conservació: Bon estat de conservació.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Representació d'au desplomada?, esquemàtica.

Revers: Llis.

Paral·lels: Mandeure (Guiraud, 1988: 175, N. 759); Henig, 1974: 675; The Hague N. 620 (Maaskant, 1974); Henkel, 1913: N. 160 i 248.

Cronologia: S. II dC.

Iconografia: Segons descripció d'H. Guiraud, l'exemplar de Mandeure correspondria a una representació

d'au *prête à cuire*, en una iconografia gens habitual d'àpats o elements de cuina dins de la iconografia romana imperial.

Comentari: A pesar dels dubtes sobre el motiu de la representació, la iconografia, similar en tots els exemplars de la sèrie, podria correspondre també a una altra representació per la qual no ens atrevim a presentar una alternativa precisa i sí, en canvi, dues propostes sotmeses a discussió: una esquematització de trofeu militar i una representació d'animal o personatge en visió frontal i assegut.

6. Pedres amb facetat o llises

6.1. MEV 5527

Material: Pasta vítria transparent.

Mesures: Longitud: 11 mm; Amplada: 11 mm; Gruix: 5 mm.

Suport: No es conserva.

Tipus - Forma: Discoïdal plana.

Gravat: -.

Col·lecció procedència: Procedent d'Empúries.

Altres ingrés: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 92.

Conservació: Correcte.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Peça de forma circular llisa.

Revers: Peça de forma circular llisa.

Paral·lels: -.

Cronologia: -.

Iconografia: Aquesta morfologia fa pensar que es tracti d'una peça/fitxa de joc.

Comentari: El MEV conserva altres peces/fitxes de joc polides sobre suports de pedra, amb formes que tendeixen a la circularitat i seccions cònques, tipus C3 de Guiraud. Els casos corresponents a suports de pedra no s'han incorporat a causa de les seves dimensions i la rapidesa en la identificació de tals objectes com a peces de joc i, per tant, corresponents a un altre dossier que aquí no s'analitza.

6.2. MEV 5536

Material: Vidre blau.

Mesures: Longitud: 7,5 mm; Amplada: 7,5 mm;

Gruix: 4,2 mm.

Support: No es conserva.

Tipus - Forma: La secció és complexa, presentant una part superior de secció piramidal i la part inferior convexa.

Gravat: La superfície està multifacetada tant en la part superior com en la inferior, únicament a l'altura de la carena central que rodeja el diàmetre màxim de la peça s'observa una franja llisa.

Col·lecció procedència: Procedent d'Empúries.

Altres ingress: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 92.

Conservació: Bon estat de conservació amb algunes

traces de desgast.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Llís.

Revers: Peça de forma circular i perfil cònic amb l'alçat facetat en 8 plans.

Paral·lels: Tomba 44 de la necròpolis del Camino del Centro de Interpretación de Segóbriga (Conca), excavada l'any 2000, N. Inv. 049022, tot i que en aquest cas cap de les dues peces no presenta facetat. El mateix succeeix en els dos exemplars de la tomba 50 de la mateixa necròpolis, N. Inv. 076029 i 076030.

Cronologia: La cronologia s'ha de proposar entre els s. I-III dC.

6.3. MEV 7456

Material: Àgata negra.

Mesures: Longitud: 22 mm; Amplada: 18 mm;

Gruix: 1,8 mm.

Support: No es conserva.

Tipus - Forma: El·lipsoïdal amb secció tipus Guiraud P5.

Gravat: Llís.

Col·lecció procedència: Procedent d'Empúries.

Altres ingress: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 92

Conservació: Bon estat de conservació.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Peça de forma el·lipsoïdal amb els dos plans llisos.

Revers: Peça de forma el·lipsoïdal amb els dos plans llisos.

Paral·lels: Vid. MEV 5527.

Cronologia: Vid. MEV 5527.

Comentari: Vid. MEV 5527.

7. Pedres amb representació indeterminada

7.1. MEV 5538

Material: Cornalina.

Mesures: Longitud: 9 mm; Amplada: 9 mm;

Gruix: 1 mm.

Support: No es conserva.

Tipus - Forma: Discoïdal i secció Guiraud C3.
Gravat: Indeterminat.
Col·lecció procedència: Procedent d'Empúries.

Altres ingrés: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 92.
Conservació: Mal estat de conservació que n'impedeix una identificació.
Bibliografia: Inèdit.
Anvers: Indeterminat.
Revers: Llis.
Cronologia: Indeterminada.
Comentari: Sembla que la peça hagi estat afectada per l'acció del foc.

7.2. MEV 6087

Material: Cornalina.
Mesures: Longitud: 13,9 mm; Amplada: 10,2 mm; Gruix: 1,3 mm.
Suport: No es conserva.
Tipus - Forma: Oval i secció Guiraud C6.
Gravat: Incisió esquemàtica d'estil lineal.
Col·lecció procedència: Procedent de Mèrida.
Altres ingrés: Adquirida el 1919. Llistat de procedèn-

cies: Any de registre 1918/1919: p. 106.
Conservació: En la part superior, davant del cap, hi ha un cop que ha fet saltar una part de la superfície de la peça.
Bibliografia: Inèdit.
Anvers: Representació de personatge femení (amb el cabell recollit) a esquerra en actitud d'agafar o deixar algun objecte.
Revers: Llis.
Paral·lels: -.
Cronologia: S. I-II dC.

7.3. MEV 6106

Material: Pasta de vidre.
Mesures: Longitud: 13 mm; Amplada: 12 mm; Gruix: 1 mm.
Suport: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval i secció Guiraud P3.
Gravat: Incisió a burí de punta rodona amb extraccions globulars.
Col·lecció procedència: Procedent de Síria.
Altres ingrés: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 107.
Conservació: Representació amb mal estat de conservació.
Bibliografia: Inèdit.
Anvers: Representació esquemàtica que mostra un cos definit per tres glòbuls, sense detall intern. Una proposta faria que aquesta representació respongués a una representació de les tres parts d'un insecte, possiblement una formiga. La representació de les potes no es conservaria. D'altra banda, la representa-

ció podria correspondre a una representació femenina, potser una Atenea, tal i com s'identifica una peça idèntica de Hannover.[48]

Revers: Llis.

Cronologia: S. I aC - II dC.

Iconografia: La representació de formigues s'ha relacionat amb el culte a Ceres i particularment en produccions glíptiques d'època imperial. Per a una interpretació com a formiga *vid.* Budapest MNH N. 236-237[49]; Aquileia N. 1366-1370[50]; Luni N. 148[51]; Henig, 1974: N. 711; AGDS-München I.2 N. 789 i 894; AGDS-München I.3 N. 2841b; AG-Wien III 1987-1993. La interpretació com a Atenea, *vid.* AGDS-Hannover IV N. 130 (amb referències).

Comentari: L'estat de conservació impedeix més precisions sobre la representació.

7.4. MEV 6114

Material: Vidre de color marró clar.

Mesures: Longitud: 11 mm; Amplada: 9 mm; Gruix: 1,8 mm.

Support: No es conserva.

Tipus - Forma: Irregular.

Gravat: A motlle.

Col·lecció procedència: Procedent d'Empúries.

Altres ingress: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 108.

Conservació: Mal estat de conservació, possiblement per acció del foc.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Representació indeterminada a causa del mal estat de conservació, tot i que es pot proposar

un animal esquematitzat.

Revers: Llis.

Paral·lels: -.

Cronologia: -.

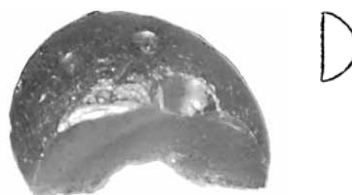
7.5. MEV 6547

Material: Àgata a bandes.

Mesures: Longitud: 9,2 mm; Amplada: 9,2 mm; Gruix: 3,4 mm.

Support: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval i secció C3.

Gravat: Diverses extraccions globulars.

Col·lecció procedència: Procedent d'Empúries.

Altres ingress: Sense dades respecte a l'ingrés.

Conservació: Fragmentada.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Representació indeterminada d'una fractura que va partir la peça, de la qual es conserva una meitat amb la presència de tres motius semiesfèrics units entre si per línies incises.

Revers: Llis.

Paral·lels: -.

Cronologia: -.

8. Pedres medievals o modernes

8.1. MEV 4998

Material: Cornalina.

Mesures: Longitud: 11 mm; Amplada: 14,8 mm; Gruix: 1,3 mm.

Support: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval retallada, secció Guiraud P5.

Gravat: Incisió en burí.

Col·lecció procedència: Procedent de Carmona.

Altres ingrés: Adquirida el 1916 pel Sr. Morgades. Llistat de procedències: Any de registre 1916: p. 61.

Conservació: La peça ha estat retallada en forma oval tallant la inscripció i descentrant-la respecte a la seva hipotètica posició original, paral·lela al costat d'una forma oval més gran.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Inscripció àrab o inscripció gnòstica tallada. La inscripció s'organitza en dos registres: un de central, de majors dimensions, i un segon al voltant d'una el·lipse.

Cronologia: -.

Comentari: La inscripció està tallada però es pot plantejar que la peça original tingués unes dimensions el doble de les actuals i una forma el·líptica, on la llegenda aquí conservada tindria una plasmació regular.

8.2. MEV 6111

Material: Vidre blanc o cristall de roca.

Mesures: Longitud: 13 mm; Amplada: 13 mm; Gruix: 1,8 mm.

Support: No es conserva.

Tipus - Forma: Discoïdal plana, Guiraud P5.

Gravat: Incisió.

Col·lecció procedència: Procedent de Síria.

Altres ingrés: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 108.

Conservació: Perfecte estat de conservació.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Representació de pescador en un paisatge integrat per un riu i un arbre, en primer pla, i casa al fons.

Revers: Llis.

Paral·lels: Cornalina de l'antiga col·lecció D. Vallarsi (Verona, 1734), a la qual es va afegir una inscripció cristiana —IXΘYC— amb posterioritat (Spier, 2007: 37-38, Cat. 176), jaspí vermell lot 560 de la subhasta Frank Sternberg AG (Auction 24, 1990), jaspí vermell dins *Münzen und Medaillen AG-Basel* n.73 (Sonderliste Q, Novembre 1976), ametista N. 480 (AGDS Berlin; Furtwängler, 1910: N. 6908), pasta de vidre (Furtwängler, 1910: N.4706), nicol (Furtwängler, 1910: N. 6377).

Cronologia: Les representacions de pescadors anteriorment considerades proposen una cronologia dels s. I-II dC, tot i que l'exemplar vigatà correspon a una producció moderna.

Iconografia: La representació de pescadors és poc freqüent en la glíptica, menys encara en escenes paisatgístiques com aquesta. De manera que una primera aproximació ha de fer sospitar de la vertadera antiguitat de la peça. En qualsevol cas, una sèrie de representacions de pescadors, estilísticament diferents, permeten considerar el tema representat.

Comentari: És possible que es tracti d'una producció moderna tant per la composició de l'escena com per l'estil.

9. Anells

9.1. MEV 3470

Material: Or.

Mesures anell: Diàmetre extern: 24 mm; Diàmetre intern: 20 mm; Altura màxima (amb la pedra): 23,2 mm.

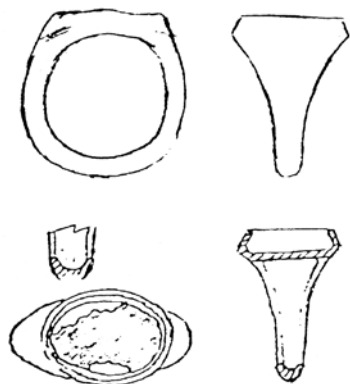
Mesures pedra: Longitud: 15 mm; Amplada: 13 mm; Gruix: 2,8 mm.

Support: No es conserva.

Tipus - Forma: La forma de l'anell el situa en el tipus 1b de Guiraud.

Gravat: La pedra no es conserva.

Col·lecció procedència: Sense dades i procedència desconeguda.

Altres ingrés: Sense dades i procedència desconeguda.

Conservació: L'anell es conserva en perfecte estat de conservació però mancat de la pedra que hauria ocupat el caboió.

Bibliografia: Inèdit.

Descripció: La superfície és llisa i el caboió, el·lipsoïdal, permet calcular unes dimensions màximes per a la pedra que l'hauria ocupat.

Anvers: -.

Revers: -.

Paral·lels: -.

Cronologia: El tipus d'anell permet una cronologia entre els s. I aC i I dC.

Iconografia: -.

Comentari: Anell d'or amb caboió (buit).

9.2. MEV 5334

Material: Anell d'or amb cornalina.

Mesures anell: Diàmetre extern: 19 mm; Diàmetre intern: 17,4 mm; Altura màxima (amb la pedra): 22 mm.

Mesures pedra: Longitud: 5,8 mm; Amplada: 4,4 mm; Gruix: 1,4 mm.

Support: No es conserva.

Tipus - Forma: Oval i secció Guiraud P1.

Gravat: Incisió a burí de punta grossa, lineal i esquemàtic.

Col·lecció procedència: Procedent d'Empúries.

Altres ingrés: Adquirida el 1917. Llistat de procedències: Any de registre 1917: p. 82. Donat per Mn. J. Gudiol Ricart.

Conservació: Bon estat de conservació tant de la pedra com de l'anell.

Bibliografia: Inèdit.

Descripció anell: L'anell és un cercol llis de secció rectangular d'on sobresurt una corona de 8 ganxos per fixar la cornalina. A banda i banda de la citada corona se situen dues plaques rectangulars transversals a la direcció de l'anella.

Anvers: Representació de personatge a esquerra dempeus, caminant i en actitud de moviment, tal i com

indica el braç dret aixecat i la presència d'una *nebri-da* al braç posterior. Als peus s'observa una pantera. Aquesta representació es completa per un important detall sobre el cap, corresponent a les petites banyes d'un sàtir.

Revers: Llis.

Paral·lels: Luni N. 68 (Sena-Chiesa, 1978: 86); AGDS-Göttingen III N. 326; AGDS-München I.3 N. 3575; Aquileia N. 391-392 (Sena-Chiesa, 1966); Henig, 1974: 164-169; pasta de vidre de Corvol-D'Embernard (Guiraud, 1988: 133, N. 412).

Cronologia: Finals del s. II dC a s. III dC.

Iconografia: Una representació similar ha estat interpretada per H. Guiraud com una representació de *Júpiter Tonans* on apareix dempeus, nu i a esquerra, en aquella peça, els atributs corresponen al ceptre a la mà dreta i el llampec a l'esquerra —Narbona N. Inv. 38.1.4.12—[52]. En qualsevol cas, les característiques de l'entalla fan que ens inclinem únicament per la identificació com a sàtir.

Comentari: La morfologia de l'anell fa pensar en una producció moderna que aprofitaria una pedra antiga. En qualsevol cas, aquest exemplar mostra afinitats formals amb el tipus Guiraud 3d[53], amb l'excepció del sistema de fixació de l'entalla.

9.3. MEV 608o

Material: Malaquita.

Mesures anell: Diàmetre màxim: 21,5 mm; Diàmetre intern: 13,2 mm; Altura màxima: 16,2 mm.

Mesures pedra: 11,4 mm x 6,8 mm.

Suport: Anell d'or.

Tipus - Forma: Oval.

Gravat: Incisió a burí.

Col·lecció procedència: Empúries.

Altres ingrés: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 106.

Conservació: Bon estat de conservació.

Bibliografia: Inèdit.

Descripció: L'anell es conserva intacte. Presenta una secció decreixent que arriba al seu gruix màxim en

l'eixamplament per a la malaquita, donant una morfologia romboidal.

Anvers: L'entalla mostra la representació de Zeus/Júpiter-Serapis de perfil a esquerra. El déu, barbat, porta el *kalathos* sobre el cap que ajuda a la identificació així com una part de la vestimenta, indicada per tres línies. La peça presenta una osca important que afecta la part superior de l'entalla.

Paral·lels: Vienne N. Inv. 2009, sobre sarda (Guiraud, 1988: 87, Nr. 16); Autun, sobre jaspi vermell (Guiraud, 1988: 87, Nr. 17); Niça N. Inv. D60.M.10.1.57, sobre pasta de vidre (Guiraud, 1988: 88, Nr. 18); Guiraud, 1988: 88, Nr. 19, sobre jaspi vermell; AGDS-Hannover IV N.1581, sobre pasta de vidre; AGDS-Hannover IV N. 1582, sobre jaspi vermell; AGDS-Hannover IV N. 1585, sobre sarda; AGDS-München I.3 N. 2665-2666; Maaskant, 1978: Nr. 648, sobre cornalina; jaspi vermell d'Ullenboom am Niederbruch (Platz-Horster, 1987: 74, N. 133); AGKMW.II: Nrs. 1242 i 1245, sobre jaspi vermell; AGKMW.II: Nrs. 1243-1244, sobre sardònica; AGKMW.II: Nr. 1246, sobre nicol.

Cronologia: S. II-III dC.

Iconografia: La peça presenta un paral·lel pràcticament idèntic en l'exemplar de jaspi vermell d'Ullenboom am Niederbruch[54].

Comentari: L'estil cal·ligràfic de la cabellera i de les

faccions facials obliguen a considerar la peça com una representació avançada, possiblement del canvi d'era. L'anell, en canvi, correspon al tipus Guiraud 2c[55], que proposa una cronologia àmplia entre el s. I dC fins a la primera meitat del s. III dC. L'exemplar d'Ullnabo am Niederbruch, el més pròxim, té una datació del moment final d'ús dels anells del tipus Guiraud 2c.

9.4. MEV 6o81

Material: Cornalina.

Mesures anell: Diàmetre màxim: 17 mm; Diàmetre intern: 16 mm; Altura màxima: 21 mm.

Mesures pedra: 9,2 mm x 7,6 mm x 3 mm.

Suport: Anell d'or.

Tipus - Forma: Oval i secció Guiraud C5a.

Gravat: Incisió fina i esquemàtica.

Col·lecció procedència: Empúries.

Altres ingrés: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 106.

Conservació: Bon estat de conservació si bé el gravat de l'entalla no permet grans precisions a causa d'un treball mediocre ja d'origen.

Bibliografia: Inèdit.

Descripció: L'anell presenta una fractura en la part oposada al caboió. L'anella és llisa i presenta un caboió senzill que suporta la cornalina.

Anvers: L'entalla mostra la representació d'una figura alada a esquerra amb els braços desplegats cap endavant, un aixecat en angle de quaranta-cinc graus; i l'altre, amb el mateix angle però en direcció cap a baix. No es discerneix quins atributs poden suportar les mans. La interpretació més probable és amb una Niké o Victòria alada.

Revers: Llís.

Paral·lels: Guiraud, 1988: N. 134-142 i 133-145 (amb referències a altres representacions); Aquileia N. 655-671 (Sena-Chiesa, 1966: 253-256).

Cronologia: S. II dC.

Iconografia: La representació de Victòries o Niké és freqüent en associació a palma i corona, atributs que s'han de suposar en l'exemplar del MEV. El primer, la palma, a la mà inferior; el segon, la corona, en posició alta en actitud de coronar. G. Sena-Chiesa en va assenyalar com, particularment, la representació apareix en actitud de volar (un cop impresa la figura) cap a la dreta, fet que es documenta sobre les monedes a partir d'Octavià, però particularment sota els regnats de Nerva i Vespasià (finals del s. III dC). La mateixa autora demostrava com aquest tipus de representacions es va convertir en un motiu de bons auguris, particularment utilitzat a títol privat.[56]

Comentari: L'anell correspon al tipus Guiraud 4[57], que proposa una cronologia àmplia entre des del s. I dC fins al s. III dC.

9.5. MEV 6o82

Material: Maragda?[58]

Mesures anell: Diàmetre màxim: 23,8 mm; Diàmetre intern: 18,2 mm; Altura màxima: 25,2 mm.

Mesures pedra: 11 mm x 5,8 mm x 4 mm.

Suport: Anell d'or.

Tipus - Forma: La morfologia de l'anell correspon al tipus 1b de Guiraud.

Gravat: Incisió a burí segons estil lineal.

Col·lecció procedència: Empúries.

Altres ingrés: Adquirida el 1919. Llistat de procedències: Any de registre 1918/1919: p. 106

Conservació: Bon estat de conservació.

Bibliografia: Inèdit.

Descripció: L'anell es conserva íntegre, l'anella mostra una secció planoconvexa sobre la qual sorgeix un cilindre el·lipsoïdal que suporta l'entalla i la fixa mitjançant un cercle.

Anvers: L'entalla mostra una figura armada a dreta, amb faldellí curt, casc amb *lophos* que duu a la mà dreta dues llances darrere un escut circular amb *episema* amb forma de 8 i el braç esquerre suportant una òliba.

Revers: Llis.

Paral·lels: Fürstenberg nicol (Platz-Horster, 1994: 96, N. 66); sardònica dins Furtwängler, 1896: 64, Taf. 12.961; cornalina dins AG-Wien III: 248, Taf. 178.2540/20; ametista Guiraud, 1988: 150, Taf. 37.533. *Cronologia:* S. I aC - I dC.

Iconografia: Les característiques fan que aquesta representació es pugui interpretar amb una representació de guerrer al·legòrica d'Atenea, però no crec que la presència d'un faldellí curt pugui entendre's com a representació de tal divinitat.

Comentari: L'anell correspon al tipus Guiraud 1b[59], que proposa una cronologia àmplia entre el s. I aC i fins a la segona meitat del s. I dC.

9.6. MEV 6553

Material: Cornalina.

Mesures anell: Indeterminat, a causa del mal estat de conservació.

Mesures pedra: 18 x 11 mm.

Support: Anell de ferro tipus Guiraud 2d.

Tipus - Forma: Oval.

Gravat: Indeterminat.

Col·lecció procedència: Empúries.

Altres ingress: Sense dades d'ingrés.

Conservació: Important afectació de l'oxidació a la superfície del cos de l'anell i nombrosos cops sobre la superfície de l'entalla que impedeixen la identificació de la representació.

Bibliografia: Inèdit.

Anvers: Indeterminat.

Revers: -.

Paral·lels: -.

Cronologia: Si atenem a la cronologia estricta del tipus d'anell, aquesta se situa entre els s. II-III dC, tot i que s'ha d'ampliar lleugerament a causa de la impossibilitat de precisar el detall de la peça.

Iconografia: Indeterminada.

Comentari: La peça ha rebut alteració per foc, fet que permet identificar la peça en qüestió com a part d'un aixovar funerari d'una incineració romana d'Empúries. L'estat de la peça no permet pensar que fos objecte de mercat d'antiquari, per tant sembla versemblant la procedència emporitana de la peça, tot i que no es pot precisar si es tracta d'una troballa del mateix J. Gudiol o d'una adquisició (bé per compra o per regal) a l'Escala.

9.7. MEV 12642

Material: Cornalina?

Mesures anell: Diàmetre màxim: 19 mm; Altura: 17 mm.

Mesures pedra: 12 mm x 6,2 mm.

Support: Anell d'or.

Tipus - Forma: Rectangular i secció (suposadament)

Guiraud P₃.

Gravat: Indeterminada.

Col·lecció procedència: Empúries.

Comentari: La tipologia de l'anell correspon al tipus Guiraud 4a[60].

Altres ingrés: Sense dades d'ingrés.

Conservació: La forma ha estat alterada per pressió i deformada, l'entalla està trencada i és impossible reconstruir-ne la representació.

Bibliografia: Inèdit.

Descripció: L'anell correspon a una anella simulant una seqüència de boles d'1,4 mm de diàmetre. El caboixó és rectangular i llis i encaixa una entalla impossible d'identificar a causa del mal estat de conservació.

Anvers: -.

Revers: -.

Paral·lels: Anell de Mâlain N. Inv. 1980. 162 (Guiraud, 1988: 170, Nr. 712).

Cronologia: La cronologia es basa en l'aproximació obtinguda per la datació de l'anell de Mâlain, al s. III dC.

Iconografia: L'estat de conservació no permet més precisions.

10. Anàlisi iconogràfica

A títol de recopilació, es presenta seguidament una aproximació a les iconografies representades en cada sèrie. Seguint l'ordre que s'ha plantejat, en primer lloc es valora la representació d'**animals**. En aquesta, el conjunt correspon a vuit exemplars (15,4% del total) repartits entre cinc exemplars corresponents a la sèrie de Mèrida, un a la síria i dos més a l'emporitana. La sèrie de Mèrida presenta dues representacions de cabra (MEV 6084 i MEV 6093), una representació de cànid devorant un petit rosegador (MEV 6101), una representació de lleó en posició prèvia al salt (MEV 6102) i una representació complexa de dos dofins contraposats amb un element de doble tirs al centre (MEV 6110). Si bé el grup es pot datar principalment en el trànsit entre el s. I aC i el s. I dC, únicament la representació de lleó podria distanciar-se lleugerament d'aquesta sèrie en ser més freqüent durant els s. II i III dC. La sèrie síria està únicament representada per una entalla sassànida amb representació d'animal fantàstic amb importants trets felins (MEV 6098) que es data entre els s. VI i VII dC. La sèrie d'Empúries, en canvi, presenta dues representacions d'au (MEV 6094 i MEV 6548), per a les quals es pot proposar una cronologia entre els s. I aC i I dC.

El segon grup correspon a la representació d'**herois**. El grup l'integren quatre exemplars (7,7% del total), corresponents a dues representacions emporitanes, una de Mèrida i una de Síria. La sèrie emporitana, homogènia en el discurs, presenta dues representacions d'Hèrcules (MEV 5736 i MEV 6550) a la qual es podria afegir un tercer exemplar (MEV 6113) que s'ha classificat, no sense dubtes, dins la categoria de divinitats. En qualsevol cas, les dues representacions emporitanes es daten entre els s. I i II dC, al qual podríem incloure l'exemplar MEV 6113, fet que denota un interès particular cap a aquesta iconografia. L'exemplar de Mèrida (MEV 6088), datat a cavall dels s. I aC i I dC, representaria un dels Diòscurs. En darrer lloc, l'exemplar siri (MEV 6107), datat al s. III dC, podria correspondre a una representació heroica bé d'Alexandre, d'un *equites* o bé d'un emperador.

El tercer grup, corresponent a **Divinitats i motius al·legòrics**, la compon un grup de dotze pedres (23% del total), distribuïts entre set exemplars de Mèrida, dos de Síria, dos d'emporitans i un darrer trobat a la plana de Vic. La sèrie de Mèrida presenta la repetició de representacions d'Eros, en escenes diferents (MEV 6086 i MEV 6091), i datades entre els s. I aC i II dC, i les representacions femenines de *Fides Publica* (MEV 6097), *Venus Victrix* (MEV 6099, MEV 6103) i *Fortuna/Concòrdia* (MEV 6109), datades entre els s. I-II i II-III dC. La darrera representació de la sèrie extremenya fa referència a una representació de Mercuri (MEV 6096), datada al s. II dC. La sèrie síria, en canvi, presenta una representació de Minerva (MEV 6090) i Júpiter (MEV 6108), ambdues datades a la segona meitat del s. II dC. La sèrie emporitana, formada per dos exemplars (MEV 6112 i MEV 6113) correspon a representacions d'Ares/Mart, cronològicament afins entre els s.

I aC i I dC, i iconogràficament pròximes a les representacions anteriorment comentades d'Hèrcules, amb les quals formarien un conjunt en què s'exaltaria i es transmetria un imaginari guerrer, propi de comunitats amb un alt component militar. En darrer lloc, l'exemplar de la plana de Vic (MEV 4183), datat entre els s. I-II dC, representa també una *Venus Victrix*.

La categoria relativa als **retrats**, bé indeterminats o de divinitats, està integrada per sis exemplars (11,5% del total), distribuïts entre quatre exemplars procedents de Mèrida, un d'Empúries i un altre de Síria. La sèrie de Mèrida presenta quatre representacions masculines i datades entre els s. I aC i I dC (MEV 6085, MEV 6092, MEV 6115 i MEV 6116), si bé entre elles són poques les semblances més enllà de la coincidència de dues representacions amb casc tot i que iconogràficament diferents (MEV 6092 i MEV 6116). La peça emporitana (MEV 5335) correspon a una representació de bust femení datada al s. II dC. La peça síria (MEV 6089), que correspon també a una representació femenina, representa una anomalia a la sèrie síria a causa d'una cronologia del s. I aC, molt distant respecte al que s'observa en relació a la resta de peces d'aquella procedència a la col·lecció del MEV.

La categoria que agrupa les representacions d'**objectes** la integren cinc peces (9,6% del total) i es divideix entre quatre exemplars procedents de Mèrida i un d'emporità. La sèrie extremenya la integren dues representacions de parella de cornucòpies (MEV 6100 i MEV 6104) datades al s. I dC, així com altres dues representacions per a les quals ha resultat difícil la identificació d'una, com a au desplomada (MEV 6105), i la manca de qualsevol paral·lel per a l'altra, corresponent a una representació atípica en relleu de doble pinte (MEV 6095). A aquest efecte la representació esquemàtica d'au ha seguit la interpretació proposada per H. Guiraud i els paral·lels que ella va identificar i datar al s. II dC. En canvi, l'absència de paral·lels per a la representació de pinte ha obligat a datar la peça a partir dels paral·lels d'altres pedres treballades segons la mateixa tècnica, és a dir: el treball en relleu de cornalines i el tractament de la part resultant. Aquesta tècnica ha estat documentada sobre inscripcions en relleu que es daten entre els s. III i IV dC. L'únic objecte d'aquesta categoria procedent d'Empúries correspon a una màscara teatral tràgica de perfil (MEV 5735) datada a la primera meitat del s. I aC.

La categoria de **pedres llises o amb plans facetats** correspon a tres exemplars (5,7% del total) procedents d'Empúries (MEV 5527; MEV 5536; MEV 7456). Aquest fet confirma les observacions de Mn. Gudiol sobre els materials recuperats a les ruïnes emporitanes.

Igual com en el cas anterior, les pedres **indeterminades** recollides (cinc casos que equivalen al 9,6% del total) —de qualitat menor on el gravat no es conserva o es conserva de manera parcial, sigui per la fragmentació de les peces o per causa de la seva erosió—, donen versemblança a la procedència emporitana. L'exemplar sirí (MEV 6106) presenta

dificultat en l'observació del seu motiu, però en cap cas queda dubte de la seva inclusió a la col·lecció en funció del seu valor com a entalla. L'exemplar de Mèrida (MEV 6087), complet, es pot interpretar com l'anterior. En canvi, els casos emporitans (MEV 5538; MEV 6114; MEV 6547) responen clarament a una recollida sistemàtica *in situ*, sense selecció de les peces.

Les pedres **medievals o modernes** corresponen a dos exemplars (3,8% del total), procedents de Carmona (MEV 4998) i Síria (MEV 6111).

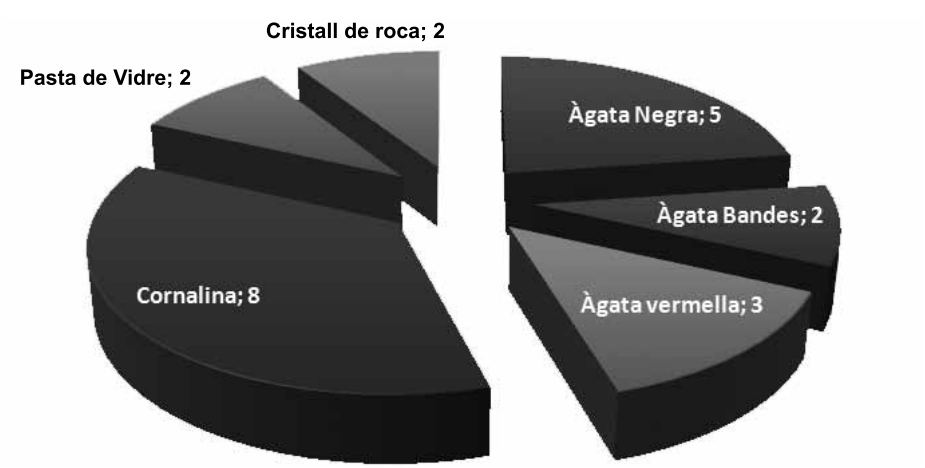
La darrera categoria en les quals s'ha dividit el catàleg modifica lleugerament les anteriors, ja que ha considerat de manera particular els **anells** com a casos *per se*. Correspon a set casos (13,5% del total) dels quals sis procedeixen d'Empúries i un darrer, sense pedra al caboixó, no té procedència (MEV 3470). Sis dels set anells són d'or i únicament un és de ferro (MEV 6553). A més de l'anell que no conserva l'entalla, hi ha dos anells més que no permeten la identificació del motiu gravat (MEV 6553, MEV 12642). La resta corresponen a representacions de personatges armats (MEV 6082, datat entre els s. I aC i I dC), una Niké/Victòria (MEV 6081, datada al s. II dC) i un sàtir i una representació d'un bust de Júpiter-Serapis, ambdós datats entre el s. II i III dC (MEV 5334 i MEV 608, respectivament). Particularment les representacions de personatge armat i Victòria, amplien la llista de representacions emporitanes relacionades amb una iconografia militar i, en canvi, la representació de Serapis obliga a relacionar-la amb els santuaris d'ingrés a la ciutat grega i a la famosa escultura de l'Esculapi-Serapis emporità, a pesar de la cronologia.

11. Anàlisi dels suports

L'anàlisi dels suports, igual com s'ha fet per a la iconografia, es divideix per col·leccions per, al final, realitzar-ne una valoració conjunta. D'aquesta manera es presenten les dades en dues percentuals diferenciades, la primera corresponent al total de la col·lecció del MEV i la segona corresponent al particular de la sèrie. Ambdues comparacions es representen gràficament.

Col·lecció Glíptica MEV: Mèrida			
Material	Nombre exemplars	% sobre la sèrie	% sobre el total
Àgata negra	5	22,7	9,8
Àgata bandes	2	9,1	3,9
Àgata vermella	3	13,6	5,9
Cornalina	8	36,4	15,7
Pasta de vidre	2	9,1	3,9
Cristall de roca	2	9,1	3,9
Totals	22	100	43,1

[Fig. 11.1]

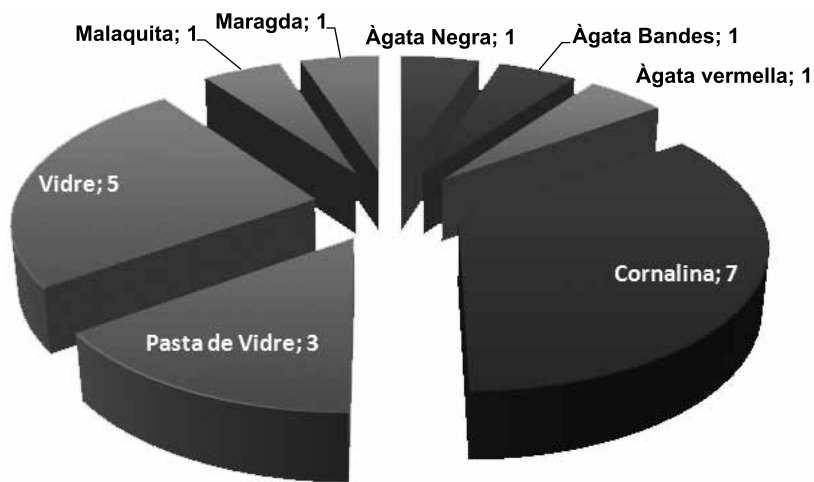

[Fig. 11.2]

Com hem vist, la col·lecció de peces adquirides a Mèrida [fig. 11.1 i 11.2], ja que no és segura la seva procedència extremenya a causa dels dubtes que suposa, per naturalesa, el mercat d'antiquari, és la més nombrosa de les que integren la col·lecció glíptica del MEV. Es tracta d'un volum de 22 peces, que equival al 43% del total de la col·lecció del MEV. El suport més utilitzat dins de la sèrie de Mèrida és l'àgata, amb 9 exemplars (41% de la sèrie) distribuïts entre diferents variants de la pedra: cinc d'àgata negra (MEV 6102, MEV 6096, MEV 6097, MEV 6099 i MEV 6100), dos d'àgata a bandes (MEV 6104 i MEV 6105), un exemplar d'àgata vermella (MEV 6084) i dos més d'àgata, sense més precisions (MEV 6101 i MEV 6103). Seguidament, l'ús de la cornalina, amb 8 exemplars (MEV 6093, MEV 6088, MEV 6086, MEV 6087 MEV 6085, MEV 6091, MEV 6092, MEV 6095) i que representa el 36% de la sèrie. Completen la sèrie dues peces en cristall de roca (MEV 6109 i 6110) i unes altres dues en pasta de vidre (MEV 6115 i MEV 6116), que corresponen, respectivament, al 9%.

Col·lecció Glíptica MEV: Empúries			
Material	Nombre exemplars	% sobre la sèrie	% sobre el total
Àgata negra	1	5	2,0
Àgata bandes	1	5	2,0
Àgata vermella	1	5	2,0
Cornalina	7	35	13,7
Pasta de vidre	3	15	5,9
Vidre	5	25	9,8
Malaquita	1	5	2,0
Maragda	1	5	2,0
Totals	20	100	39,2

[Fig. 11.3]

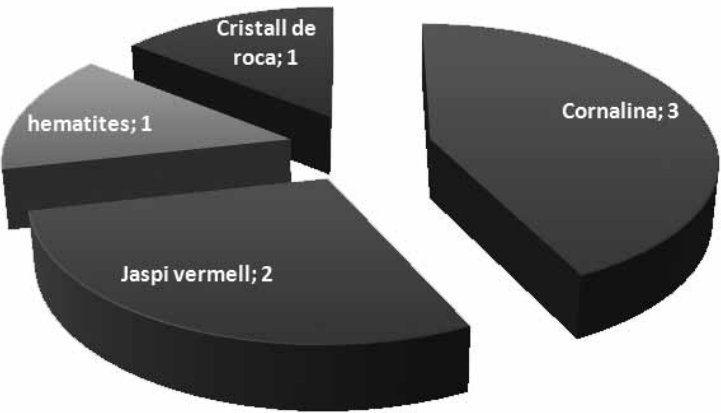

[Fig. 11.4]

El conjunt de peces que consten com a procedents d'Empúries [fig. 11.3 i 11.4] és el segon més nombrós dels que conformen la col·lecció vigatana. Correspon a un total de 13 pedres soltes (25,5% del total de peces de la col·lecció) i 7 pedres encastades als corresponents anells (13,7% del total de peces de la col·lecció). El suport més emprat és la cornalina, amb 7 casos (35% de la sèrie), dels quals dos solts (MEV 6094 i MEV 5538), quatre en anells d'or (MEV 5334, MEV 5335, MEV 6081, MEV 12642) i un darrer en anell de ferro (MEV 6553). El segon material més representat en la sèrie emporitana és el vidre, identificat 5 cops (MEV 6548, MEV 5736, MEV 6113, MEV 5536, MEV 6114) que representen el 25% de la sèrie. La pasta vítria, representada amb 3 exemplars (MEV 6112, MEV 6550, MEV 5527), correspon al 15% de la sèrie, igual que les àgates, també representades per tres exemplars, però que poden distribuir-se en tres variants, una de genèrica (MEV 5735), una a bandes (MEV 6547) i una darrera de negra (MEV 7456). Per acabar la sèrie, dos anells d'or fixen una malaquita (MEV 6080) i una maragda (MEV 6082), respectivament. Cal indicar que els resultats, més limitats a causa del nombre de peces, segueixen la dinàmica ja intuïda sobre la glíptica emporitana segons

Col·lecció Glíptica MEV: Síria			
Material	Nombre exemplars	% sobre la sèrie	% sobre el total
Cornalina	3	42,9	5,9
Jaspi vermell	2	28,6	3,9
Hematites	1	14,3	2,0
Cristall de roca	1	14,3	2,0
Totals	7	100	13,7

[Fig. 11.5]

[Fig. 11.6]

els resultats despresos dels catàlegs de les col·leccions del MAC-Empúries i del MAC-Barcelona[61]. Segons aquests catàlegs, la col·lecció del MAC-Barcelona, amb 25 peces procedents majoritàriament d'Empúries, presentaria un 32% de cornalines, un 15% de pastes vítries, un 24% d'àgates i un 20% de jaspis (aquí no representats), mentre que el MAC-Empúries (amb 73 exemplars) presentaria un 23% de cornalines, un 32% de pastes vítries i vidres i, per acabar, un 11% d'àgates. En ambdós museus les matèries que completen els percentatges varien en valors inferiors al 6%. La comparació entre les tres col·leccions mostra com la dinàmica observada a la col·lecció del MEV s'insereix sense problemes en la lògica de comportament ja observada pel jaciment.

Col·lecció Glíptica MEV: Diversos			
Material	Nombre exemplars	% sobre la sèrie	% sobre el total
Cornalina	2	100	3,9
Totals	2	100	3,9

[Fig. 11.7]

La tercera col·lecció en nombre és l'adquirida a **Síria** [11.5 i 11.6]. El total de pedres de la col·lecció siriana és de 7 exemplars, dels quals les cornalines representen el 43% (3 exemplars: MEV 6090, MEV 6089, MEV 6106), seguit del jaspí vermell, 28,5% (2 exemplars: MEV 6107, MEV 6108), i es completa la sèrie amb dues peces més, una d'hematites (MEV 6098) i una darrera, per a la qual hi ha dubtes sobre el seu suport (MEV 6111), propasant-se o un vidre blanc o cristall de roca.

La col·lecció del MEV la completen dues peces més, cornalines totes dues, de la **plana de Vic** (MEV 4183) i de **Carmona** (MEV 4998), que representen l'1,9%, respectivament, del total de la col·lecció [fig. 11.7].

Conclusions

El llegat de les col·leccions museístiques catalanes i dels seus jaciments és una documentació ineludible si volem conèixer tant la realitat de l'evolució de la recerca arqueològica al nostre país com recuperar patrimonialment l'herència d'aquests jaciments.

El cas d'Empúries, vertader centre de l'interès d'aquest estudi, va fornir, durant el s. XIX i principis del s. XX, un mercat d'antiquari que només estudis com aquest podran dibuixar i quantificar. D'aquesta manera, l'anàlisi de la col·lecció glíptica emporitana permet marcar unes directrius que ajudin a caracteritzar els temes, tipus i suports dels materials emporitans. Això, aplicat a altres col·leccions, per exemple metàl·liques o ceràmiques, permetrà comparar dues bases de dades, les d'excavacions oficials i les de saquejos, per tal de recuperar documentalment i valorar Empúries molt més enllà del que les dades i les noves excavacions ens poden oferir. Es tracta de, progressivament, recuperar el coneixement del que es va extraure.

Però si la motivació principal d'aquest estudi venia marcada per un component compilador dels materials extrets de l'entorn emporità, les dades que aquí s'aporten respecte al comerç antiquari hauran de ser ampliades i servir com a punt de partida per comprendre els canals i els interessos d'aquesta pràctica a Vic i a Catalunya. La documentació d'altres col·leccions podrà servir a tal propòsit. D'altra banda, la necessitat de conèixer la glíptica, tant dels jaciments catalans com de la resta de la Península, ha de permetre ulteriors anàlisis sobre l'imaginari, la propietat privada i altres comportaments socials[62]. Per això la valoració de la iconografia, cronologia i el suport de les peces, ara s'haurà de comparar amb noves sèries ben contextualitzades o, almenys, amb procedència segura. Les conclusions que s'han presentat, doncs, queden pendants d'una contrastació amb altres col·leccions i s'haurà d'ampliar i valorar explotant-ne el potencial d'informació.

En el cas del MEV, tot i tractar-se d'una col·lecció glíptica numèricament petita i, globalment, menor, algunes de les peces destaquen per la seva qualitat objectiva. El fet destacable potser sigui la cronologia eminentment romanoimperial i l'absència de materials d'època hel·lenística o anterior.

La col·lecció glíptica del MEV es converteix amb aquest estudi en la primera col·lecció glíptica catalana, la primera *Dactyliotheca Cataloniae*, íntegrament estudiada i publicada.

Bibliografia

AGDS I.3: Brand, E., Krug, A., Gercke, W., Schmidt, E. (1972), *Antike Gemmen in Deutschen Sammlungen*, München I-3, München.

AGDS III.Göttingen: Scherf, W., Gercke, P., Zazoff, P. (1970a), *Antike Gemmen in Deutschen Sammlungen*, III - Göttingen, Wiesbaden.

AGDS III.Braunschweig: Scherf, W., Gercke, P., Zazoff, P. (1970b), *Antike Gemmen in Deutschen Sammlungen*, III - Braunschweig, Wiesbaden.

AGDS.IV.Hannover: Schülter, M., Platz-Horster, G., Zazoff, P. (1975), *Antike Gemmen in Deutschen Sammlungen*, IV - Hannover, Wiesbaden.

Almagro-Gorbea, M., Graells, R. (2011), «Escarabeos del noreste de Hispania y del Sur de Galla. Catálogo, nuevos ejemplares e interpretaciones», *Lucentum*, 29, 30, 25-87.

Bieber, M. (1964), *Alexander the Great in Greek and Roman Art*, Chicago.

Bivar, A. D. H. (1969), *Catalogue of the Western Asiatic Seals in the British Museum Stamp Seals, II: The Sassanian Dynasty*, London.

Ciurana, J. (2005a), «La gemma del Capricorn de la vil·la romana del torrent de Vallmoll», *Cultura*, segona època, Any LXXVI, Número 659, 16-20.

— (2005b), «La gemma del Capricorn», *Història de Valls. De la prehistòria al món antic*, volum 2, Valls, 400-412.

David, M. (1787), *Museum de Florence*, vol. II, Paris.

Dembsky, G. (2005), *Die Antiken Gemmen und Kameen aus Carnuntum*, Wien.

De la Chausse, M. A. C. (1706), *Le Grand Cabinet Romain ou recueil d'antiquités romaines*, Amsterdam.

— (1805), *Raccolta di gemme antiche figurate*, vol. I, Roma.

Dimitrova-Milceva, A. (1980), *Antike Gemmen und Kameen aus dem Archäologischen National Museum in Sofia*, Sofia.

Ficoroni, F. de (1750), *Dissertatio de Larvi scenicis et figuris comicis antiquorum romanorum ex itálica in latinam linguam versa*, Roma.

Fossing, P. (1929), *Catalogue of the Antique Engraved Gems and Cameos, The Thorvaldsen Museum, Copenhagen*, Copenhagen.

Furtwängler, A. (1900), *Die Antiken Gemmen Geschichte der Steinschneidekunst im Klassischen Alterum*, Leipzig and Berlin.

— (1910), *Beschreibung der Glyptothek König's I zu München*, Munic.

Gesztelyi, T. (2000), *Catalogi Musei Nationalis Hungarici*, Series Archaeologica, III, Budapest.

Gignoux, P. (1978), *Catalogue des Sceaux, Camées et Bulles Sassanides 2. Les Sceaux et Bulles Inscrits*, Paris.

Göbl, R. (1973), *Der sâsânidische Siegelkanon: Handbücher der Mittelasiatischen Numismatik*, vol. IV, Braunschweig.

Graells, R. (2011), *Dactyliothecae Cataloniae*: El col·leccionisme de glíptica a Catalunya abans de 1900, *Espai / Temps*, 58, Lleida.

— (2011b), «*Dactyliothecae Cataloniae*: La herencia de P.F.H. d'Hancarville en una cornalina de la colección Domingo Bassols», *Symbola Antiquariae*, vol. IV, 2011, 105-115.

Gramatopol, M. (1974), *Les pierres gravées du cabinet numismatique de l'Academie Roumaine*, Latomus, 138, Bruxelles.

Guiraud, H. (1997), «Ten Rings from the Collection of J. Pierpont Morgan», *Metropolitan Museum Journal*, 32, 57-63.

Henig, M. (1970a), «A Roman Intaglio Recently Acquired by the National Museum of Antiquities of Scotland, Edinburgh», *The Burlington Magazine*, Vol. 112, Núm. 806. (May, 1970), 307-309.

— (1970b), «The Veneration of Heroes in the Roman Army: The Evidence of Engraved Gemstones», *Britannia*, 1, 249-265.

— (1974), *A corpus of Roman Engraved Gems from British Sites*, Oxford.

— (1978), *A Corpus of Roman Engraved Gemstones from British Sites*, BAR 8 (2a ed.), Oxford.

— (1994), *Classical Gems - Ancient and Modern Intaglios and Cameos in the Fitzwilliam Museum-Cambridge*, Cambridge.

Henkel, F. (1913), *Die Roemischen Fingerringe der Rheinlande*, Berlin.

Höcker, Ch. (1987), *Antike Gemmen. Eine Auswahl, Zweite erbeiterte Auflage*, Kataloge, Staatliche Kunstsammlungen Kassel, Nr. 15, Melsungen.

Junyent, E. (1971), «El sello inédito del conde Bernat Tallaferro», *Destino*, 1772 (18 setembre 1971), 19.

— (2001), «El segell inèdit del comte Bernat Tallaferro», *Estudis d'història i art (segles IX-XX)*, Sèrie Monografies, 21, Vic, 145-147.

Kibaltchitch, T. W. (1910), *Gemmes de la Russie méridionale*, Berlin.

Krug, A. (1980), *Antike Gemmen im Römisch-Germanischen Museum Köln*, Wissenschaftliche Kataloge des Römisch-Germanischen Museums Köln, Köln.

Maaskant-Kleibrink, M. (1978), *Catalogue of Engraved Gems in the Royal Coin Cabinet The Hague*, The Hague.

Mandrioli-Bizarri, A. R. (1987), *La collezione di gemme del museo Civico Archeologico di Bologna*, Bologna.

Lippold, G. (c. 1920), *Gemmen und Kameen des Altertums und der Neuzeit*, Stuttgart.

López, M. D. (1990), *La glíptica de la antigüedad en Andalucía*, Cádiz.

Platz-Holster, G. (1987), *Die antiken Gemmen aus Xanten, im Besitz des Niederrheinischen Altertumsvereins, des Rheinischen Landesmuseums Bonn, der Katholischen Kirchengemeinde St. Viktor und des Regionalmuseums Xanten*, Kunst und Altertum am Rhein, Führer des Rheinischen Landesmuseums Bonn herausgegeben vom Landschaftsverband Rheinland, 126, Köln-Bonn.

— (1994), *Die antiken Gemmen aus Xanten II, im Besitz des Archäologischen Parks / Regionalmuseums Xanten, der Katolischen Kirchengemeinde St. Mariae Himmelfahrt Marienbaum sowie in Privatbesitz*, Landschaftsverbandes Rheinland, Führer und Schriften des Regionalmuseums Xanten, 35, Köln-Bonn.

Richter, G. (1920), *Catalogue of engraved gems of the Classical Style*, New York.

— (1956), *Catalogue of Engraved Gems Greek, Etruscan and Roman*, Roma.

— (1971), *Engraved gems of the romans*, Edinburgh-London.

Rodà, I. (1989), *Catàleg de l'epigrafia i de l'escultura clàssiques del Museu Episcopal de Vic*, Sèrie Catàlegs, 2, Sant Hipòlit de Voltregà.

— (2010), «Las gemas de Tarraco. Iconografía e identificación de los materiales», *Historia Antiqua*, 19, 37-46.

Schuchardt, W. H. (1963), *Die Athena Parthenos. Antike Plastik II*, Berlin.

Sena-Chiesa, G. (1966), *Gemme del Museo Nazionale di Aquileia*, Associazione nazionale per Aquileia, Padova.

Spier, J. (1992), *Ancient Gems and Finger-rings, Catalogue of the Collections, The J. Paul Getty Museum, Malibu, California*, Malibu.

— (2007), *Late antiques and Early Christian Gems*, Reihe B: Studien und Perspektiven, Band 20, Wiesbaden.

Vollenweider, M. L. (1972), *Die Porträtgemmen der römischen Republik*, Mainz.

— (1979), Musée d'Art et d'histoire de Genève, *Catalogue raisonné des sceaux, cylindres, intailles et camées*, Mainz.

— (1984), *Deliciae Leonis*, Mainz.

Wise, Ph. J. (1999), «A Roman Gold Signet-Ring from Curdworth, Warwickshire», *Britannia*, 30, 315-318.

Zwierlein-Diehl, E. (1979), *Die antiken Gemmen des Kunsthistorischen Museums in Wien*, II, Viena.

— (1986), *Glasspasten in Martin von Wagner Museum der Universität Würzburg*, München.

— (1998), *Die Gemmen und Kameen des Dreikönigenschreines*, Köln.

Data d'acceptació definitiva de l'article: 25 de novembre de 2011.

NOTES

* Forschungsstipendiat der Alexander von Humboldt-Stiftung. Römisch-Germanisches Zentralmuseum; Ernst-Ludwig-Platz, 2; 55116 Mainz, Alemanya. graells@rgzm.de.

[1] D'ara en endavant MEV.

[2] Rodà, 1989.

[3] Graells, 2011.

[4] Ateses les característiques d'aquest catàleg i amb l'acord de la direcció editorial, la numeració dels capítols segueix aquests criteris específics vinculats a la forma d'agrupació de les peces estudiades; la referència de cadascuna de les peces designa igualment la figura corresponent, tant dins de cada fitxa com en el quadern en color. També les referències bibliogràfiques, per la seva abundància i aparició freqüent, figuren en cita americana dins del text i desplegadas en un capítol bibliogràfic específic al final de l'article.

[5] Sobre aquesta problemàtica *vid.* Graells, 2011.

[6] Per a un treball sobre glíptica catalana amb identificació gemmològica *vid.* Rodà, 2010.

[7] Graells 2011a i 2011b.

[8] Bofarull, 1992: 518.

[9] Bofarull, 1992: 537.

[10] Almagro-Basch, 1955: 78.

[11] Per a una visió de conjunt *vid.* Graells, 2011a.

[12] Pedres gravades: MEV 4183, 4998, 5530, 5531, 5532,

5533, 5534, 5536, 5538, 5735, 5736, 6084, 6085, 6086, 6087, 6088, 6089, 6090, 6091, 6092, 6093, 6094, 6095, 6096, 6097, 6098, 6099, 6100, 6101, 6102, 6103, 6104, 6105, 6106, 6107, 6108, 6109, 6110, 6111, 6112, 6113, 6114, 6115, 6116, 6122, 6534, 6540, 6547, 6548, 6550, 12638, 12640; Muntats en anell: MEV 5334, 6080, 6081, 6082. El museu disposa també dels tancaments de lipsanoteques medievals amb segells de pedres entallades corresponent als números d'inventari MEV 9732, 2286, 10797-10798.

[13] Lipsanoteca de Sant Pere de Casserres (MEV 2286) i lipsanoteca de Berga (MEV 9732). Per un estat de la qüestió *vid.* Graells, 2011a: 115-118, Fig. 10 i 11.

[14] Lipsanoteca de Sant Julià de Vilatorrada (MEV 10797). Per un estat de la qüestió *vid.* Graells, 2011a: 115-118, Fig. 12.

[15] Malgrat haver estat estudiat per Mn. Junyent (1971 i 2001) i també per Graells (2011a: 115-117) en clau d'herència de l'anell i de la seva reutilització, però no quant a l'anàlisi de la representació.

[16] Llista de procedències a Gudiol i Ricart, 1917: 82.

[17] Sembla rara l'adquisició a Síria d'aquestes peces i, en canvi, sembla més lògica una adquisició a un comerciant que li atribueix l'origen siri (confirmat per la presència, almenys, d'una peça sassànida).

[18] De qui tenim nombroses dades sobre les seves excavacions emporitanes i les troballes de pedres gravades. Especialment Bofarull, 1992: 518.

[19] *Vid.* els exemplars de Xanten N. 356 i 357 (Platz-Horster, 1994: 216).

- [20] Sena-Chiesa, 1966: 367-368.
- [21] Guiraud, 1988: N. 862-867.
- [22] *Vid.* Luni N. 42 (Sena-Chiesa, 1978: 74); AG-Wien N.490-491; Bucarest N. 469 (Gramatopol, 1974).
- [23] Sena-Chiesa, 1966: 62-63.
- [24] Platz-Horster, 1994: 7, Taf. II.11.
- [25] Sobre aquesta sèrie *vid.* Schuchardt, 1963.
- [26] Platz-Horster, 1994: 80, Taf. V. 26.
- [27] *Vid.* Guiraud, 1988: 105-106.
- [28] Gesztelyi, 2000: 59.
- [29] LIMC IV: 133, N. 2; 900, N. 111-122.
- [30] Cas de la plasma de Copenhaguen, amb una espasa (Fossing, 1929: 117, 704.276), o cas de la plasma de The Hague, amb espasa i cuirassa (Maaskant-Kleibrink, 1978: 222, no. 534).
- [31] Per exemple: Plasma en el Fitzwilliam Museum (Fossing, 1929, 1 18, 703.275; Maaskant-Kleibrink, 1978, 221, Nr. 529; Henig, 1994, 144, Nr. 292), nicol de Caerleon (Monmouthshire) (Henig, 1978: Nr. 280).
- [32] Guiraud, 1988: 110.
- [33] Sena-Chiesa, 1978: 65.
- [34] Guiraud, 1988: N. 116-118.
- [35] Guiraud, 1988: N. 125-129.
- [36] Guiraud, 1988: 146, N. 504-505.
- [37] Henig, 1970a: 307.
- [38] Bieber, 1964: 59-61; Henig, 1970a: 307.
- [39] Henig, 1970a: 307, nota 7; Henig, 1970b.
- [40] Vollenweider, 1972: pl. 142, Nr. 12; pl. 143, Nr. 11; pl. 144, Nr. 14 i 16.
- [41] Maaskant-Kleibrink, 1978 Nr. 202.
- [42] Guiraud, 1997: 60, nota 30.
- [43] *Vid.* camafeu sobre pasta de vidre de Fürstenberg (Platz-Horster, 1987: 34-35, Taf. 12.61).
- [44] Ambdues entalles representen la màscara tràgica de perfil a esquerra i una màscara de comèdia en visió frontal.
- [45] Sena-Chiesa, 1978: 60.
- [46] Sena Chiesa, 1966: Nrs. 1511-1517; Richter, 1920: Nr. 583; Furtwängler, 1900: Nr. 7023.
- [47] AGDS-Kassel III N. 118; AGDS-Hannover IV N. 1666, 1686 i 1690.
- [48] AGDS-Hannover IV N. 130.
- [49] Gesztelyi, 2000: 76-77.
- [50] Sena-Chiesa, 1966.
- [51] Sena-Chiesa, 1978: 121.
- [52] Guiraud, 1988: 87, Nr. 10.
- [53] Guiraud, 1988: 80.
- [54] Platz-Horster, 1987: 74, N. 133.

[55] Guiraud, 1988: 79.

[56] Sena-Chiesa, 1966: 253.

[57] Guiraud, 1988: 81.

[58] Segons identificació de M. Medarde.

[59] Guiraud, 1988: 78.

[60] Guiraud, 1988: 81.

[61] Graells, 2011a: 176-177.

[62] A aquest efecte *vid.* Almagro-Gorbea i Graells 2011.

1.1. MEV 6084

1.2. MEV 6093

1.3. MEV 6094

1.4. MEV 6098

1.5. MEV 6101

1.6. MEV 6102

1.7. MEV 6110

1.8. MEV 6548

2.1. MEV 5736

2.2. MEV 6088

2.3. MEV 6107

2.4. MEV 6550

3.1. MEV 4183

3.2. MEV 6086

3.3. MEV 6090

3.4. MEV 6091

3.5. MEV 6096

3.6. MEV 6097

3.7. MEV 6099

3.8. MEV 6103

3.9. MEV 6108

3.10. MEV 6109

3.11. MEV 6112

3.12. MEV 6113

4.2. MEV 6085

4.3. MEV 6089

4.4. MEV 6092

4.5. MEV 6115

4.6. MEV 6116

5.1. MEV 5735

5.2. MEV 6095

5.3. MEV 6100

5.4. MEV 6104

5.5. MEV 6105

6.2. MEV 5536

7.1. MEV 5538

7.2. MEV 6087

7.3. MEV 6106

7.4. MEV 6114

7.5. MEV 6547

8.1. MEV 4998

8.2. MEV 6111

9.2. MEV 5334

9.3. MEV 6080

9.4. MEV 6081

9.5. MEV 6082

9.6. MEV 6553

9.7. MEV 12642

FOTOGRAFIES

© Abegg-Stiftung, CH-3132 Riggisberg, Photo Christoph von Virag, 2003, p. 52, 263, 264

© Arxiu Albert Bastardes, foto Joan i Gabriel Roig i Font, 1923, p. 50

© Arxiu Fotogràfic de Barcelona, foto de Joan Vidal i Ventosa (c.1923-1927), p. 51

© Arxiu fotogràfic del Museu Diocesà i Comarcal de Solsona, p. 31, 37, 260

© Arxiu Valls, p. 130; fotogràf: Lluís Coll, p. 118

© F. J. Lozano, p. 247, 248, 249, 250

© Fundació Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas. Barcelona, p. 24, 109

© M. Beltrán, p. 22, 30, 31, 33, 37, 259, 260

© MNAC, Barcelona, fotogràfs: Calveras/Mérida/Sagristà, p. 30, 259; Antoni Morer, p. 61, 262, 264

© Museu de l'Hospitalet, p. 108, 109

© Museo de Valladolid, p. 110

© Museu Episcopal de Vic, p. 65, 100, 265; fotogràf: Carles Aymerich, p. 119; fotogràf: Gabriel Salvans, p. 22, 23, 29, 32, 36, 52, 245, 258, 261, 262; fotogràf: Irene Abril, p. 112; fotogràf: Joan Arimany, p. 126, 129, 135, 267; fotogràf: Joan M. Díaz, p. 120, 128, 267; fotogràf: Raimon Graells, p. 11, 16; fotogràf: Xevi Abril, p. 98, 104, 105, 106, 107, 108, 266

© Nub3D, p. 246

© Walter Cook Archive, Institute of Fine Arts, New York University. Used with permission, p. 53, 54, 55